

MAGYAR TÁNTÁS

Legközelebbi nyelvrokonaink, a hantik (osztjások) és a manysik (vogulok) lakhelye – az 1930-ban alakult *Hanti-Manysi Autonóm Terület* – Oroszország térképén.

Az Autonóm Terület 523 ezer négyzetkilométer kiterjedésű, de mindössze másfél millió lakosa van, s ebből csupán 1,9%, 30 ezer fő a hantik és manysik létszáma. Az alsó sorban a Hanti-Manysi Autonóm Terület címerét és zászlaját láthatjuk.

2015/1.
JANUÁR–FEBRUÁR

TREZOR KIADÓ

1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

Telefon/fax: (1) 363-0276 * E-mail: trezorkiado@t-online.hu

Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

Az árak 2015. december 31-ig érvényesek.

Raktári szám:	Szerző:	Cím:	Iskolai ár (Ft)	Bolti ár (Ft)
TR 0001	Cs. Nagy Lajos	Alapfokú helyesírási gyakorlókönyv 3–8. osztály	1000	1200
TR 0002	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 3–4. osztály	800	1000
TR 0005	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 5–6. osztály	800	1000
TR 0006	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 7–8. osztály	1000	1200
TR 0007	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 5–6. osztály	600	750
TR 0010/T	Magassy László	Leíró magyar nyelvtan az általános iskolák 5–8. és a nyolcosztályos gimnáziumok I–IV. osztálya számára <i>(Tartós tankönyv változat, kemény kötésben.)</i>	820	930
TR 0011	Magassy László – Magassné Molnár Katalin	Gyakorlatok, feladatok I. magyar nyelvtanból az általános iskolák 5. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok I. osztálya számára	200	250
TR 0013	Magassy László	Gyakorlatok, feladatok II. magyar nyelvtanból az általános iskolák 6. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok II. osztálya számára	200	250
TR 0014	Magassy László	Gyakorlatok, feladatok III. magyar nyelvtanból az általános iskolák 7. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok III. osztálya számára	200	250
TR 0015	Magassy László – Magassné Molnár Katalin	Gyakorlatok, feladatok IV. magyar nyelvtanból az általános iskolák 8. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok IV. osztálya számára	200	250
TR 0016	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási gyakorlókönyv	1300	1550
TR 0018	Cs. Nagy Lajos	Magyar nyelvi munkafüzet 1–2. osztály	600	750
TR 0019	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 7–8. osztály	600	750
TR 0021	Tánczos K.	Középiskolába készülök! Gyakorlókönyv magyar nyelvből	900	1000
TR 0022	N. Császi Ildikó	Példaszövegek a magyar nyelvtan tanításához 2–8. osztály	700	800
TR 0023	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 3–4. osztály (Átdolgozott, bővített, színes nyomású kiadás.)	960	1100
TR 0024	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 7–8. osztály (Átdolgozott kiadás)	650	800

MAGYARTANÍTÁS

2015. 1. szám

LVI. évfolyam

Lektorált módszertani folyóirat.

A megjelenő cikkeket a szerkesztőbizottság két tagja vagy két felkért külső szakember lektorálja.

Megjelenik elektronikus formában (e-mail-mellékletben megküldött pdf-állományként) évente ötször:

január, március, május, szeptember és november hónapban.

A korábbi számok hozzáférhetők az alábbi webhelyen:

<http://www.trezorkiado.fw.hu/indexmtan.html>

Szerkesztő:

A. Jászó Anna

Szerkesztőbizottság:

**Adamik Tamás, Benczik Vilmos,
Hangay Zoltán, Merényi Hajnalka,
Raátz Judit, Zimányi Árpád**

A szerkesztőség címe:

Budapest, Eötvös u. 77. 1153

Telefon/fax: 306-4234

E-mail: adamiktamasne@t-online.hu

* * *

Kiadja a Trezor Kiadó

A kiadó címe:

Budapest, Egressy köz 6. 1149

Telefon/fax: (1) 363-0276, e-mail: trezorkiado@t-online.hu

Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

Felelős kiadó:

A Trezor Kiadó igazgatója

ISSN 0464-4999

Az elektronikus kiadás előfizetési díja 2014-re: 1000 Ft

A folyóirat megrendelhető a Trezor Kiadó címén, levélben, e-mailben, telefonon vagy telefaxon. Fizetés a megrendelést követően megküldött számla alapján csekken vagy átutalással.

TARTALOM

<i>Pusztay János: Rokon Népek Napja</i>	2
HATÁRON TÚLI MAGYAR IRODALOM	
<i>Lengyel János: Sokaknak tartozom. Interjú</i> <i>Bartha Gusztáv íróval, drámaíróval</i>	5
RÉGI MAGYAR IRODALOM	
<i>Málnási Ferenc: „Édes néném, a kéd kedves levelit... vettem...” (Mikes Kelemen /1690–1761/ emlékére)</i>	7
RETORIKA ÉS OLVASÁS	
<i>Csépány Nikoletta: Retorikai szerkezetek és olvasási stratégiák</i>	8
HELYESÍRÁS	
<i>Juhász Kitti: Hogyan ír(hat)juk az idegen szavakat és a jövevénytiszavakat?</i>	18
NYELVMŰVELÉS	
<i>Dóra Zoltán: Abszolvál</i>	27
SZÓNOKVERSENYEK	
<i>Toma Kornélia: Retorikai tehetséggondozás 1999–2013 között</i>	28
ANYANYELVI NYELVHASZNÁLATI VERSENY	
<i>Minya Károly: Korunk hőse: a szelfizős dalia</i>	33
KÖNYVSZEMLE	
<i>Minya Károly: Dóra Zoltán, az anyanyelvfi (Dóra Zoltán: Nyelvünkről, nyelvünkért)</i>	35
ÖTLETTÁR	
Raátz Judit rovata.....	36
E számunk szerzői:	
Csépány Nikoletta, PhD-hallgató, ELTE BTK ♦ Dóra Zoltán, tanár, Vác ♦ Juhász Kitti, PhD-hallgató, ELTE BTK ♦ Lengyel János, újságíró, történész, Beregszász ♦ Málnási Ferenc, tanár, Kolozsvár ♦ Minya Károly, tanár, Nyíregyházi Főiskola ♦ Pusztay János, egyetemi tanár, Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra (Szlovákia) ♦ Raátz Judit, tanár, ELTE BTK ♦ Toma Kornélia, tanár, Eszterházy Károly Főiskola Comenius Kara, Sárospatak	

Rokon Népek Napja

Az élet írja az előadást. Ünnepségekünk, sajnos, több szomorú és nyugtalanító esemény árnyékolja be. Sokkal szívesebben beszélnék derűs eseményekről, az ünnephez méltó szép eredményekről, az élet azonban – ahogy mondani szokás – közbeszólt.

A Rokon Népek Napjának megünnepléséről az észti parlament, a *riigikogu*, határozatot hozott, egyúttal kérve a finn és a magyar parlamentet hasonló politikai döntés meghozatalára.

A magyar országgyűlés foglalkozott is a kérdéssel, s a vita híven tükrözte a társadalom egy részének a finnugor rokonság kérdésében képviselt véleményét. A vita során számos – politikailag jól behatárolható körhöz tartozó – képviselő tagadta a finnugor rokonságot, s így születhetett meg egy nyakatekert kifejezéssel a rokon népek napjának megünnepléséről szóló parlamenti határozat. Holott megtartható lett volna ez a közel évszázados elnevezés: legfeljebb a Kurultaj hívei a maguk népeit, mi pedig a finnugor nyelvrokon népeket ünnepeztük volna. Mint ahogy a társadalom széles rétegei, úgy a politikusok egy része sem értette meg, hogy nincs szó néprokonságról, csak nyelvrokonságról, mint ahogy nincsenek finnugor népek, csak finnugor nyelveket beszélő népek vannak. Nincs finnugor embertípus, de vannak finnugor nyelvek.

Érdekes, hogy sem Észtországban, sem Finnországban nem szégyellik, nem is tagadják nyelvük finnugor rokonságát, hiába igyekeznek Magyarországon a nyelvrokonságot ellenzők ennek az ellenkezőjét bizonyítani.

A bevezetőben említett szomorú és nyugtalanító események egyike-másika elsősorban Magyarországot és Észtországot érinti, megint mások az oroszországi finnugor és szamojéd nyelvrokonokat.

Mindenekelőtt a magyar kormány sokunk számára érthetetlen döntését kell említenem, melynek következménye a tallinni magyar nagykövetség bezárása. Ennek logikus folytatása volt az észti válaszlépés: a budapesti észti nagykövetség bezárása. Szeretném, ha tudnák, hogy a döntéssel szemben az egyetemek finnugor tanszékei Magyarországon és több, határon túli magyar tanszék tiltakozását fejezte ki, amelyhez több magánszemély is csatlakozott, köztük jómagam is. Szeretném, ha tudnák, hogy az új külügyminiszter kinevezése előtti parlamenti bizottsági meghallgatásakor párttársa, a korábbi külügyminisztériumi államtitkár, jelenleg a parlament külügyi bizottságának elnöke, felvetette a követségek bezárásának kérdését. Az azóta már hivatalba is lépett külügyminiszter-jelölt parlamenti bizottsági meghallgatásán a kérdés felülvizsgálatára tett ígéretet. Csak bízni tudok abban, hogy ez az ígéret nem száll el. Annak ellenére, hogy néhány nappal később,

immár kinevezett miniszterként mintha visszakozott volna. Ha itt volna körünkben a tervezett észti delegáció, nekik is megismélném azt a javaslatot, amelyet az észti követség bezárásakor szervezett spontán megemlékezők mondtak a búcsúzó észti nagykövetnek: ne adják el a nagykövetség épületét. Bízom abban, hogy belátható időn belül újra élettel lesz teli – országaink szolgálatára és hasznára, a magyarországi észti barátok örömére.

A magyar kormány döntése azt az Észtországot érinti,

– amely 1991. augusztus 20-án – a másik két balti állammal együtt a Szovjetunióból kilépve megásta annak sírját,

– amely a szovjet pokol bugyrából indult, s nem a viszonylagos szabadságot biztosító perifériáról, s 2004-ben velünk együtt lett az EU tagja, illetve már évek óta az eurózóna tagja is,

– amely nem a fokozatos fejlődés útjára lépett, hanem bátran átugrott túlhaladott fejlődési fázisokat – elsősorban az informatika területén,

– amely még a bajból is előnyt tudott kovácsolni – I. a bronzkatona-ügy kapcsán kirobbant kibertáborút, s azóta ők felelnek az EU-ban a kibertérben fenyegető támadások elhárításáért.

Mindebből tanulni is lehetne, Észtország példaképpül szolgálhat számos európai államnak, elsősorban nekünk. Mint ahogy az észti köztársasági elnök, Toomas Hendrik Ilves hajszálpontos elemzéseiből is tanulhatna a magyar politika az EU-val, a keleti bővítéssel kapcsolatban, annak módjairól és veszélyeiről; a közép-európai államok helyzetéről és szerepéről az EU-ban.

A magyar kormány gazdasági okokra hivatkozva zárta be Tallinnban a nagykövetséget. Ez teljességgel megalapozatlan érv, túl azon, hogy vannak a gazdaságiak mellett legalább ennyire súlyos egyéb szempontok is. Az Észtországba irányuló magyar export tavaly 160M euró tett ki, ez magasabb, mint a másik két balti államba irányuló kivitel (anélkül, hogy szembe akarnám állítani egymással a balti államokat). Egyébként az Észtországgal és Lettországgal folytatott külkereskedelmünk együttes mérlege jobb a Finnországgal lebonyolítottnál. Megértve a kormány nyitási törekvéseit, annyit mégis csak meg kell jegyezni, hogy a kapcsolatok bővítése nem mehet a már meglévő és jól működő kapcsolatok rovására.

És hangsúlyozom: a külkapcsolatokat nem lehet, nem szabad **csak** és **kizárólag** gazdasági kapcsolatokra korlátozni.

A magyar–észti kétoldalú kapcsolatok leépülése után a finnugor népek zömét érintő kérdésekről kell szólnom. A közös nevező – Oroszország.

Röviden vissza kell térnem – immár más aspektusból – Észtorszázgához és Magyarországhoz.

Érezhető és érthető a nyugtalanság Észtországban az ukrainai események miatt. Nem hiszem, hogy Putyin csupán rossz tréfaként említette, hogy „ha akarja, két hét alatt elfoglalja Kijevet”. A balti államok komoly veszélynek vannak kitéve.

Én azt sem csodálnám, ha a paksi atomerőműbővítés és a mögöttes – a közvélemény számára láthatatlan – mozgó rugók alapján problémamentesen beállított magyar–oroszl kapcsolatok ellenére vagy **netán éppen ezért** a magyar közvélemény is elkezdene aggódní jövőjét illetően.

Jó lenne végre felismerni a politika szintjén is, hogy Oroszlország története során soha nem mondott le a birodalomépítésről, ami az országban belül az **egy nép – egy kultúra – egy nyelv – egy vezér** elvén épül, s ezt – hol harmadik Rómaként, hol bolsevik hatalomként, de mindig – világmegváltó eszmékkel körítve folytonos területszerző külpolitikával társítja.

Ebben a törekvésében az EU – akarva vagy akaratlan – Oroszlország megbízható partnerévé vált Európa energiaéhsége és az Unió bűnösen elhanyagolt energiapolitikája következtében. Kérdés, hogy az EU magja – önös érdekből – meg fogja-e védeni a közép-európai államokat (mint ahogy nem védte meg Észtorszázgot az oroszok folytatta kiberháborúban sem – 2007-ben).

De térjünk át Oroszlországba. A finnugor és szamojéd népek jövőjét kedvezőtlenül befolyásolják a népességsökkenésről áruklodó demográfiai adatok, az anyanyelvhez való negatív viszonyulás, s nem utolsó sorban a törvényhozás Patyomkin-falvai és a valóság közti ellentét. Az orosz törvényhozás már készülődő legújabb csapása: az oroszországi nyelv-törvény tervezett módosítása. Ez a szerföllött nyugtalanító hír a legutóbbi hetekben jutott el hozzám. A törvény módosítás – a helyi civil szervezetek véleménye szerint – az oroszországi őshonos – köztük a finnugor – nyelvek státuszát negatíván változtatja meg.

Az egyéni képviselői indítványként benyújtott tervezet csak az orosz nyelvnek hagyja meg az államnyelvi státuszt. Ez lehetőséget ad arra, hogy megszüntessék a (nem orosz) (regionális) államnyelv kötelező oktatását. Az oktatási törvény ugyanis kimondja, hogy az Oroszlországi Föderációban oktatást csak a Föderáció államnyelvéen garantálnak. Az őshonos népek kénytelenek lesznek az orosz nyelvet anyanyelvként megadni, mivel nem lesz lehetőségük nemzeti tartalmú és nyelvű képzésben részesülniük. A javaslat az őshonos nyelveknek a tömegkommunikációban való visszaszorítását is célozza, mert megszünteti a hírközlő tv- és rádióműsorok önállóságát, azok már csak az orosz nyelvű híreket közölhetik saját nyelvükre szinkronizálva, megőrizve az orosz eredeti hallhatóságát.

Az őslakosság nyelvei a nemzeti-területi képzetdményekből kiszorulva valamiféle kulturális autonómiaik nyelveivé válnak.

A hírek szerint 2013-ban az Oroszlországi Föderáció szubjektumaival egyeztettek a tervezetről. A finnugor köztársaságok vezetői egyetértettek a törvénytervezettel. A tervezet emberi jogokat, ill. az Oroszl Föderáció őslakos népeinek jogait sértő részéről csak Tatarsztán és Észak-Oszétia fejtett ki kritikát.

A törvénytervezet preambulumban megjelenik az „oroszlországi nemzet” (российская нация) fogalma, ami már nem tartalmazza Oroszlország népességének soknemzetiségű voltát és magát a nemzetiség fogalmat sem. A bevezetendő kifejezés tagadja a nemzeti identitást, vagyis az emberek valamely történelmileg kialakult csoporthoz való tartozásának megvallását.

A törvénytervezet, amelynek tárgyalását ez év decemberére tűzte napirendjére az Oroszl Állami Duma, megteremti az őshonos nyelvek eltűnésének feltételeit.

Mindehhez kapcsolódik a hír, hogy az Oroszlországi Föderáció Oktatási Minisztériuma tervezí a *pravoszláv kultúra alapjai* című iskolai tantárgy kibővítését, amit csak az etno-regionális komponens rovására lehet megvalósítani. A 19. század utolsó harmadában a kazanyi professzor, Ilmínszkij hasonló elképzelést valósított meg, de ő az őslakosság nyelvén tette mindezt. (Uljanov, kazanyi diák, a későbbi Lenin, sokat tanulva Ilmínszkijtől alakította ki nemzetiségi politikáját, immár a bolsevizmus mint „államvallás” elterjesztése érdekében.)

A nyelvrokonságból fakadóan adódnak kötelezettségek, feladatok. A nemzetközi jogi lehetőségek megvannak, hiszen a nemzetiségi kérdés nem belügy, hanem azt felülről nemzetközi kérdés.

1992-ben hathatós magyar közreműködéssel Sziktivkárban létrejött a finnugor népek világkongresszusa nevű szervezet, amely a finnugor népek közti együttműködést volna hivatva támogatni. A szervezet fennállásának első évtizedében jelentős mértékben volt képes betölteni hivatását, ám az utóbbi években egyre inkább bürokratizálódik, érdemi kérdésekkel nem vagy alig foglalkozik, és „áldásos” közreműködésével a nemzetközi rendezvényeken, mint például a négyévenként megrendezett kongresszusokon – így legutóbb 2012-ben Siófokon – egyre nagyobb arányban „megélhetési nemzetiségiel” képviselik az egyes finnugor és szamojéd népeket, olyan személyek, aki már nem ismerik őseiknek sem nyelvét, sem kultúráját. S ezt a helyzetet még az sem menti, hogy ezen a kongresszuson vált lehetővé, hogy az egyes finnugor és szamojéd népek képviselői anyanyelvükön szólalhasanak meg. De ugyan-csak ezen a kongresszuson történt, hogy az egyik küldött plenáris felszólalásában engedélyt kért – és kapott –, hogy szépséges anyanyelvről énekelhes-

sen, s tette ezt – oroszul. Így nehezebb megvalósítani azokat a programokat, amelyek hosszú távon segíthetnék az oroszországi finnugor népek nyelvének és kultúrájának megőrzését, sőt fejlesztését.

Hiszen hiába hirdetnénk és próbálnánk tudatosítani Oroszországban élő nyelvrokonainkban, hogy nyelvük, kultúrájuk, etnikai identitásuk erőteljesen veszélyeztetve van, ha politikai, társadalmi vezetők sem látják a veszélyt, ha ők sem képviselik népük érdekeit, ha ők sem beszélik a népük nyelvét. Így hiába hangoztatjuk, hogy közreműködésük nélkül vajmi keveset tudunk tenni az érdekében.

A kialakult helyzet ellenére egyre több olyan programot kell kezdeményeznünk, amelyek hozzájárulhatnak az oroszországi finnugor és szamojéd népek nemzeti öntudatának erősítéséhez. Politikai eszközök nincsenek. A két ciklussal ezelőtti Európa Parlamentben elsősorban a magyar képviselők jóvoltából gyakran volt a EP napirendjén az oroszországi finnugor népek helyzete, az utóbbi években ez a kérdés nem érte el az EP-képviselők ingerküszöbét.

Arra azonban van mód, hogy kulturális intézmények, rendezvények révén minél szélesebb körben ismertessük kultúrájukat a nagyvilágban, hogy lássák: kultúrájuk értékes, iránta mások is érdeklődnek. Fontos eszköze ennek például irodalmuk, népköltészetük népszerűsítése. Domokos Péter professzor kezdeményezése, a Finnugor Irodalmak Szövetsége egyebek között ezt a célt is szolgálja. A finnugor írókongresszusok lehetőséget nyújtanak arra, hogy az oroszországi finnugor nyelveken írók betekintést nyerhessenek az észti, a finn és a magyar irodalmi életbe, megismerjék egymás irodalmi természetét, s megismerkedhessen velük az Oroszországon kívüli világ. A soron következő finnugor írókongresszust Magyarország rendezi 2015-ben, s csak remélni tudom, hogy ehhez megkapjuk a szükséges anyagi támogatást.

Az irodalom szorosan összefügg a nemzeti tudattal. Irodalom azonban nem létezik fejlett nyelv nélkül. Idézzük föl Széchenyi gondolatát: azért kell megalapítani az akadémiát, hogy lehetővé váljon a művészetek és a tudomány anyanyelvű művelése. A fejlett, a (regionális) államnyelvi követelményeknek megfelelő nyelv megteremtése és használata teszi lehetővé az anyanyelven folyó teljes körű iskolai képzést, ami egyébként Oroszországban jelenleg törvénytelen lehetetlen. Csupán Tatarsztan (Tatár föld) és Baskíria valósítja meg – az orosz alkotmányt figyelmen kívül hagyva – egészen az érettségig az anyanyelven folyó képzést. A kedvezőtlen törvényi háttérrel kívül a megfelelő terminológia hiánya is akadály lehet az anyanyelven folyó képzésnek, ámbár az 1960-as évekig a nemzeti iskola intézményrendszerében sikerült megvalósítani minden tantárgy anyanyelvű oktatását. E hiányosság kiküszöbölésére a NH-Collegium Fenno-Ugricum kezdeményezésére és elvi irányításával az öt nagy oroszországi finnugor

nyelven kidolgozták 10 tantárgy szakszókincsét, s néhány iskolában kísérletképpen meg is kezdték néhány tantárgy anyanyelven folyó oktatását – fél évszázados szünet után. A fentebb már említett törvény módosítási javaslat azonban derékba törheti ezt a kezdeményezést is. A következmények könnyen beláthatók: amennyiben nem sikerül bevezetni az anyanyelven folyó teljes körű képzést, az anyanyelv tovább veszít presztízséből, folytatódik a nyelvi erózió, s a fiatalság, amely már most is eléggé negatívan viszonyul ősei nyelvéhez, áttér a többségi nyelvre. A kérdés természetesen elsősorban politikai. Ám ami a szakmai részét illeti, folytatjuk az anyanyelvű oktatás lehetőségének megteremtését biztosító nyelvfelkészítési, tankönyvkiadási programokat. Ez utóbbihoz keressük az anyagi forrásokat, ami nem lesz egyszerű dolog. (A hazai finnugor szakma már a terminológiai projektet is elutasításra javasolta az OTKA-nál, ezért voltunk kénytelenek azt Oroszországban EU-pénzből megvalósítani.) Programunk sikere esetén javíthatjuk Magyarországot megtámasztó presztízsét az oroszországi finnugor népek körében. Ha kudarcot vallunk, akkor presztízsünk – összevetve az észtekével és a finnekével – tovább romlik. Holott – s a hazai politikai elitnek ezt be kellene látnia – a finnugor kapcsolatok gazdasági előnyökkel is járhatnak. Üdvös volna, ha – Észtországhoz és Finnországhoz hasonlóan – nálunk is megszületne egy kormányzati szintű, a rokon népek támogatására irányuló politika, megfelelő pénzügyi háttérrel. Jellemző, hogy Finnországban egy finnugor tematikájú kiállítás katalógusára több pénzt tudnak fordítani, mint a Finnugor Népek Világkongresszusa Magyar Nemzeti Szervezete egész éves, az állam által azt is csak csepekként adagolt költségvetése.

A fent vázolt tevékenység nem egyszerűen csak a rokon nyelvek megmentését célozza, hanem hozzájárulás is kíván lenni a világ nyelvi-kulturális sokszínűségének fenntartásához. Közismert, hogy a világon ma kb. 6000 nyelvet beszélnek, és az egy nyelvre jutó beszélők átlagos száma viszonylag alacsony. Ebből következően évente több százalékkal csökken a nyelvek száma, és századunk végére eltűnhet a nyelvek fele, de akár a 80-90%-a is. Elsősorban a multinacionális államok, de valamennyiünk felelőssége a világ nyelvi-kulturális sokszínűségének megőrzése. Az ehhez való hozzájárulásról is van tehát szó. Nem kell elmenni Ausztráliába, Pápua-földre, amikor a szomszédságunkban fenyeget több tucat nyelvet és kultúrát veszély. Nem elegendő tehát csak megemlékeznünk a rokon népek napjáról, hanem cselekednünk is kell a rokon nyelvek megőrzése érdekében mind politikai, mind társadalmi és szakmai szinten.

Ez erkölcsi felelősségünk velük és a világgal szemben.

Pusztay János professzor beszédét a Finnugor Világ. A Reguly Társaság Értesítője alapján közöljük, a szerző és a szerkesztő, Csúcs Sándor professzor engedélyével (XIX. évf. 4. sz. 3–8. old.)

Sokaknak tartozom...

Interjú Bartha Gusztáv íróval, drámaíróval

Bartha Gusztáv író, költő 1963-ban született Váriban, ma Nagyberegen él Ukrajnában, Kárpátalja megyében. Szakácsnak tanult, de élete során számos szakmában kipróbálta magát. Eddig nyolc kötete jelent meg. 2011 óta tagja a Magyar Írószövetségnek. 2013-ban elnyerte a Magyar Művészeti Akadémia irodalmi ösztöndíját.

– *Nemrég jelent meg legújabb köteted, A gabonafarkas legendája címmel. A könyv az 1988 és 2012 között írt novelláidból összeállított válogatást tartalmazza. A művek nagy része már korábban is megjelent, nem gondolod, hogy ezzel is táptalajt adsz azon kritikai hangoknak, miszerint a kárpátaljai irodalom újraközlő irodalom?*

– Ez úton üzenem a „kritikai hangoknak” – bár az általánosítást nem tekintem kritikának, mert feltehetőleg arról a töről metszik, ahonnan a világhálón föllelhető és nagy tetszésindexnek örvendő falvédősövegeket –, hogy mindegyik novella megjelent már előzőleg. A novellaválogatást évfordulós kötetnek szánták, tavaly töltöttem be az ötvenedik életévemet, és nem a pályázati rendszeren vagy a kiadón múlt, hogy a megjelenése átcúszott a 2014-es esztendőre.

– *Hány példányban jelent meg a könyv, és milyen kritikát kapott?*

– Gondolom, ötszáz és ezer példány között. Pontos számot az Intermix Kiadó igazgatója tudna neked mondani. Számomra az is sokat jelent, hogy a kötet elektronikus változata megtalálható a KMMI és az OSZK elektronikus könyvtárában, tehát sokak számára hozzáférhető, ingyen letölthető. Hogy milyen kritikát kapott? Ahogy tapasztalom, manapság egy szépirodalmi kötet, négy-öt hónappal a megjelenés után legfeljebb egy könyvismertetést, ha kap.

– *Az olvasókat talán érdekli, hogy egy Kárpátalján élő irodalmár milyen úton jelenteti meg a könyveit? Milyen lehetősége, esélyei és támogatása van? Beszéljél nekem erről?*

– Erre a kérdésre csak nagy vonalakban tudok felelni. Először is irodalmárrá kell válni, és ehhez művek, művek és még jobb művek szükségeltetnek. Másodsorban, mivel a lehetőségek itt sem maguktól adódnak, nagyban növeli egy tervezett kötet kiadásának az esélyét, ha a reménybeli költő vagy író munkái révén tagjává tud válni egy irodalmi folyóirat – esetünkben az *Együtt* – szerzői közösségének. A harmadik lépést már maga, konkrétan az Ungvár székhelyű Intermix Kiadó lépi azzal, hogy négy-, ötvenévente antológiába rendezi és kiadja a pályakezdő fiatalok *Együttben* megjelent írásait. Az antológiában szereplő szerző, már ha van 100-120 oldalt kitevő, nyomdára érett kézirat, akár már egy éven belül kézbe veheti a hón áhitot kötetet. A többkötetes szerzők esetében természetesen más a pályáztatási, kiadási kritérium, esetünkben az önmagukhoz, vagyis az előző kötethez mért fejlődés a döntő szempont.

– *Sok műfajban alkotsz, melyiket tartod a legfontosabbnak, melyikben tudod a legmaradandóbbat alkotni?*

– Röviden válaszolva: még soha nem ültem oda az írógéphez, az elmúlt pár évben a számítógép klaviatúrájához színpadi művet vagy novellát írni, hogy na most megmutatom az utókornak... Úgy vélem, maradandónak azok az írásaim bizonyulnak, amelyek hiteles válaszokat tudtak adni az élet felvetette kérdésekre. Hogy most a soros választomat egy novella vagy egy dráma műfaji keretein belül próbálok megfogalmazni, az nem a fontossági sorrend, hanem a kérdés függvénye.

– *Egyik pályázati anyagodban három tényezővel indokoltad meg, hogy miért lett a fő műfajod a novella. Azt írod, hogy „... novelláról novellára haladva mára elértem, hogy nem tudok novellát nem írni, mert megírásuk által én is épülök és gazdagodok.” Mi késztet arra, hogy megírd egy novellát vagy egyéb művet, nálad hogyan érkezik az ihlet? Volt már olyan, hogy irányítottan, pályázatra vagy egyéb felkérésre írtál meg egy művet?*

– Ahogy a költészet, úgy a prózaírás sem kívánságműsor. Lehet zengeni pártos ódákat, szavakba lehet önteni egy intézmény vagy eszmerend sikersztoriját, csak épp nem érdemes. Az ilyesfajta fércelmények előbb-utóbb a szerzőt is vakvágányra viszik. Nincs rombolóbb dolog az olcsó sikernél. Ami meg az ihletet illeti, az nálam 90%-ban munkát jelent, és folytonos tanulást. A különféle műfajban meghirdetett pályázatokon való részvételt is a tanulási folyamat részének tekintem, tekintettem. A szoros

határidő, a terjedelmi és a tematikai megkötések napi kihívásai az írói munkának. Tudni kell kezelni őket. Mert vannak felkérések, ami előtt nem térhetünk ki. Ilyen volt Horváth Anna felkérése drámák írására, vagy Nagy Zoltán Mihály felkérése, hogy csatlakozzam az újrainduló *Együtt* folyóirat szerzői gárdájához. Legutóbb a KMMI felkérésének tettem eleget, mikor részt vállaltam a hagyománnyá vált őszi írói karaván sikeres lebonyolításában.

– *A kötet előszavában Nagy Zoltán Mihály azt írja rólad: „Írásainak hősei, a létgondokkal szembe-szegülő, azok ellen foggal-körömmel hadakozva oly sokszor lelki sebeket elszenvető és okozó kisemberek sokasága.” Ezek szerint hőseidet a környezetben élő kisemberekről mintázod, és történetüket a valóságból meríted?*

– A témát valóban a valóságból merítem, mégpedig abból a valóságból, amit legjobban ismerek: a kárpátaljai hétköznapokból. A „hőseim” talán ezért tűnnek olykor annyira ismerősnek. A cselekményt azonban kitalálom: van, hogy egy újsághír vagy egy „elcsipett” párbeszéd mozgatja meg a fantáziámat. De általában, ha már adva van a téma, beugranak, maguktól jönnek az ötletek.

– *Penckőfer János írja veled kapcsolatban: „...novelláiban egy rendkívül élénk, derűs mesélőkedvű beszélővel találkozhatunk, akinek nyelvében a népi humor jelentős szerepet kap.” A prózádat olvasva én az emberi küszködés, a szegénység, a nehéz kárpátaljai sorsok szakavatott krónikását látom benned. Te hogy érzed? Hogy tudod összeegyeztetni a humort és a csontig hatoló tragédiát.*

– Ahány olvasat, annyi értelmezés. A műveimben föllelhető humort groteszk torzításnak nevezném. Igaz, néha túlzóak, de csak ez által válhat a drámaiság fokozhatóvá. A tragédiákban a hős általában nemmes célokért küzd, és elbukik. Novelláimban a szereplők nem Sárkányölő Szent Györgyként veszik fel a harcot a napi gondokkal, problémákkal, emberként küszködnek. Ironikus megfogalmazásban, a már meglévő problémákat, gondokat újabbakkal szaporítják.

– *Szűdarabokat, drámákat is írsz. Újra Penckőfer Jánost idézem: „...egyedülálló kezdeménye, hogy történelmi időkre visszanyúló drámái alkotásokkal is kísérletezik, jó eredménnyel.” A Vingárti Geréb Péter című vígjátékod és az Ítéletidő című egyfelvonásos drámád a középkori Lamperházán (Bergrészáson) játszódik. Ez mélyreható történelmi ismereteket feltételez. Ezek szerint fontos számodra szülőfölded történelme. Nem gondoltál még arra, hogy írj egy Kárpátaljával foglalkozó történelmi regényt?*

– Előjáróban hadd idézzem Vaclav Havel cseh drámaíró rendszerváltás előtt papírra vetett, ma is érvényes gondolatát: „A történelmi horizont nélküli magánélet – fikció, élettelen utánzat, valójában hazugság. Megfosztják valódi belső kiterjedésétől, legsajátosabb tragikumától, igazi kérdéseitől.” Az általam felsorolt színpadi művek a múlt század nyolcvanas éveiben íródtak, és igazság szerint jómagam csak tenyérnyi színpadokon, templomokban előadható vígjátéki/drámái keretbe helyeztem a valóban megtörtént, levéltári dokumentumokkal igazolható történelmi eseményeket. A munka oroszlánrészt Váradi Steinberg János, az ungvári egyetem történelemszervezője és Horváth Anna keramikusként, a Szovjet Képzőművészeti Szövetség tagja vállalta magára. Azért hangsúlyozom a titulusokat, mert a szovjet éra utolsó évtizedében sem volt veszélytelen dolog olyan anyagok után kutatni a levéltárakban, még ha történészprofesszor is volt az illető, amikről nem szólt az engedély, mint ahogyan az sem, hogy egy rangos szövetség tagja az átkos, feudalista középkor képzőművészeti, öltözködési és viselkedési kultúrájában való jártasságának megsztásával töltse a szabadidejét.

Finta Évának is sokat köszönhetek, hisz nemcsak legépelte, de stilisztikai javításaival sokat hozzá is adott az elkészült művekhez. És azt sem mondhatom, hogy ez valami egyszerű „partizántevékenység” lett volna, például ez idő tájt íródtak magyartanárom, Vári Fábrián László történelmi múltunkat idéző, azóta klasszikussá ért versei: *Útban Törökország felé, Mikes Kelemen, Majtény...*

Sokak számára nyilvánvalóvá lett, hogy a szovjet magyarok segédletével zajló történelemhamisítás nem bagatell dolog, negatív következményei kétségessé tehetik a kárpátaljai magyarság jövőjét. Jelen időkről szólva, Matl Péter és szobrász barátai próbálnak hagyományt teremteni a Borzsován első ízben megszervezett szobrász táborukkal. Szembe menni az árral azáltal, hogy ahogy most, úgy a magyarlakta községek években is olyan szobrokat álmodnak, készítenek és helyeznek el majd, a magyarlakta községek eleddig üresen álló terein, amelyek művészi fokon szimbolizálják az adott községhez köthető mondákat, történelmi eseményeket. Magamról szólva, ha regényt nem is, de nagyon szeretném az elkövetkező években újraírni a *Salamon* című, azóta valahová elkallódott drámámat. Teljessé tenni a Lampertházai történelmét feldolgozó trilógiámat. Sokaknak tartozom vele.

– *Köszönöm a beszélgetést!*

Málnási Ferenc

„Édes néném, a kéd kedves levelit...vettem...”

(Mikes Kelemen /1690–1761/ emlékére)

„Rengeteg havasok alján van egy szép, nagy székelly falu: Zágon a neve. Három oldalról erdős hegyek veszik körül a falut, mely egy háromágú csillaghoz hasonló fennsíkron fekszik. Mint egy gyönyörű kert, olyan Zágon, melynek legszebb pontján állott Mikes Kelemen szülőháza, tölgyes erdő közepén... Ha valaki a hűségnek személyi nevet akarna adni, nevezze Mikes Kelemennek. Íme, ez ember, aki megható hűségével tette halhatatlanná a nevét. Aki ifjú korában került II. Rákóczi Ferenc udvarába, s többé el nem maradt neve mellől, követte bús vándorlásaiban, megosztotta vele a számkivetés keserveit, zokogott ravatala mellett, s ő maga is, hosszú évek múltán, ott hunyta le örök álmra szemét, ahol ura: az idegen földön, tenger partja mellett, nagy Törökországban. Hűséges lelkének örök emléke az a 207 levél, amelyet idegen földön írt, s melyet amellet, hogy becses adatokat szolgáltat Rákóczi életének utolsó fejezetéhez, jeles íróvá is avatja a derék Mikes Kelemen.” (Benedek Elek: Nagy magyarok élete. Társ Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2006. 5.)

Az a világgép, amely Mikes leveleinek szövegeiben megvalósul, egyrészt valóságos: a Rákóczi Ferenc vezette bujdosók élete, a törökországi szokások, életmód, maga a város, az emberek, a tenger, a szüret, a török birodalom diplomáciai erőfeszítései, Mikes diplomáciai útja Jászvásárra, bukaresti tartózkodása stb., másrészt pedig olvasmányai alapján elképzelt világgép. Mikes leveleinek középpontjában II. Rákóczi Ferenc fejedelem áll, az ő emberi nagysága világítja be az első 117 levél lapjait, s a halála feletti mélységes fájdalom árnyékolja be a későbbi leveleket, míg az utolsó levelekben teret kapnak az olvasmányélmények.

Mikes levelei mélységes hazaszeretetének tükröképei. Mikes magát és társait bujdosóknak nevezte, és minden levelét az elveszett Tündérország, Erdély iránti ragaszkodása fűti át, élete a megrendítő hűség és hazaszeretet példája.

Nemrég alkalmam volt Mikes leveleiről beszélni egy irodalomtörténeti órán. Gondolkoztam, hogy tudnám az órát élménnyel megtölteni, közel vinni a diákokhoz a 300 éve született leveleket... A könyvtárból kikölcsönöztem *Törökországi levelek* példányait kiosztottam, majd arra kértem a tanulókat, hogy vegyék sorba a leveleket, no nem mind a 207-et, hanem csak azokat, amelyeket én megnevezek, melyek alapján egy-egy kérdést tesztek fel, s a választ keressék meg a megnevezett levélben... „Kaptak a beszéden...” diákjaim, s óra végéig kb. 30 kérdésre meg is találták a válaszokat, s az óra vidám, kérdés-felelet-megbeszélés jegyében telt el... Talán mások

is megpróbálnak így órát tartani, íme a levelek száma és a kérdések:

1. levél. Honnan, hova érkeznek meg a Rákóczi Ferenc, Mikes Kelemen és társai?
Mekkorák a tenger hullámai?
4. Melyik mondatában említi Mikes a szülőfaluját?
5. Milyen gyönyörűsége van Mikesnek?
7. Melyik mondatában említi a káposztásfizeket és a kávéfés findzsát?
Hol szeretne máltát enni?
13. Zágon, 12 hónap, házasság... Miért kerültek egymás mellé?
14. Hogy nevezi Mikes Erdélyt? Miért jó a Jóisten?
16. Milyen rakás kenyér mellé ülnek a bujdosók?
26. Mi történt Jénikőben 1719. május 25-én?
27. Kiket tanítta a Mikes nyelvekre?
30. Honnan ír levelet Mikes, mi szeretne lenni?
36. Hova érkeznek a bujdosók? Bercsényi anagrammája?
37. Hogy szereti Mikes Rodostót? Hol természetene gyapotot?
Mit mond a szomszédasszonyáról? Kivel beszélget mégis?
39. Mit jelent a bujdosóknak a porta és a császár békéje?
49. Milyen titkot tud meg és oszt meg Mikes a nénevél?
50. Kiről mondja: non habet pecuniam?
59. Milyen feleséget kíván Mikes magának?
69. Miért nem tud levelet írni?
76. Mivel gyógyította magát Mikes?
77. Milyen szőlőfát mutat be, milyen rozmarinfát látott?
112. Milyen szomorú eseményről tudósít Mikes?
127. Mi az?
Egérzörű állat, fülei, mint az asszonyok legyezője, magassága 13 arasz...?
134. Hol járt Mikes?
142. Mit ír Mikes Nikápolyról? És hazajáról?
146. Hova küldik Mikeset?
149. Milyen útja volt Mikesnek?
155. Mit írt Mikes a bukaresti télről?
157. Miért kell visszatérnie Rodostóba?
191. Milyen betegség érte Mikeset?
193. Milyen örömhírt közölt nénevél?
207. Utolsó leveléből írj ki részleteket, és közösen olvassátok fel!

Retorikai szerkezetek és olvasási stratégiák

Bevezetés

A szövegértő olvasás képességének megléte, illetve hiánya napjaink egyik legfontosabb pedagógiai problémája. A magyar tanulók nemzetközi felmérésekben mutatott gyenge teljesítménye mindenképpen azt jelzi, hogy szükség van az olvasás tanítás hazai gyakorlatának felülvizsgálatára és a hatékonyság növelése érdekében, nagy valószínűséggel, korrekciójára is.

Dolgozatom elméleti háttere – a címnek megfelelően – kettős. Egyrészt a retorikastruktúra-elméletet, másrészt az olvasási stratégiák teóriáját használom egy olyan program kidolgozásához, mely az általános iskola negyedik osztályában hivatott a szövegértés fejlesztésére.

Hipotézisem szerint nagymértékben javítja az értő olvasás színvonalát, ha a tanulók megismerkednek néhány retorikai struktúrával, megtanulják, hogy a szöveg szerkezete befolyásolja a jelentést, s ezzel egy időben olvasási stratégiák használatát is megtanulják.

A retorikastruktúra-elmélet

A retorikastruktúra-elmélet (rövidítve RSE), angolul Rhetorical Structures Theory (rövidítve RST) kommunikációval, szemantikával és a szöveg koherenciájával foglalkozik. A teória a nyelvészet számos területén alkalmazható, például az íráskészség fejlesztésében, a számítógéppel történő szöveggalamban, a nyelvelmélet fejlesztésében.

A retorikastruktúra-elmélet kidolgozója Mann és Thompson volt, de később több szerző gazdagította elméleti keretét (<http://www.sfu.ca/rst/>). Az elmélet szerint minden interakciónak célja van. A kommunikáció akkor hatékony, ha a résztvevők célja megvalósulhat. (Mann–Matthiessen–Thompson 1992: 40–42).

A retorikastruktúra-elmélet három fő szerkezetfajtát állít a fókuszba. Az első a holisztikus szerkezet, ez a szövegtípus sajátosságaiból következik. Második a relációs, vagyis az összefüggő szerkezet, mely a szöveg szerveződését írja le. A harmadik a szintaktikai struktúra. Az RSE a három közül a másodikra, a relációs, vagyis az összefüggő szerkezetre fókuszál, s összefüggést feltételez az egyes szerkezetek között. Az elmélet keretét biztosít a szöveg egyes részei közti retorikai összefüggések leírásához (Mann 2005).

Mann és Thompson az 1980-as években 400 szöveg elemzésének eredményeképpen számos, a

szövegek szerkezetére vonatkozó feltevést, megállapítást dolgozott ki.

Az első feltevés a szöveg szervezethez kapcsolódik. Eszerint a szöveget jelentéssel bíró részek alkotják. A részek egy sablon elemei, kombinációjuk teremti meg a szöveg nagyobb részeit, ezek pedig az egész szöveget.

Az RSE szerint a szövegek koherensek, el-
lenkező esetben nem tekintjük őket szövegnek.

A következő feltevés szerint a koherencia és az egységesség a részek funkciójából, illetve a szöveg egészének funkciójából származik. Az író egy bizonyos cél érdekében alkotta meg a szöveget, ez annak minden részében és a szöveg egészében is tetten érhető. Az is elképzelhető, hogy az egységességet az adott témához kapcsolódó hagyományos szövegszerkezet teremti meg.

Az RSE leírja a relációs szövegszerkezetet, illetve annak összefüggéseit a holisztikus és a szintaktikai struktúrával. Az RSE a relációs szerkezeteken belül homogenitást feltételez. A szöveget minden szinten egy sor elérhető szerkezeti mintázat szervezi. A relációs szerkezetek különböző nagyságú szövegegységek esetében megegyezhetnek, de gyakoriságuk különbözhet a különböző szövegfajták esetében.

A retorikastruktúra-elmélet szerint a szövegekben egy sor mindig visszatérő reláció teremti kapcsolatot a párban álló részek között. A kapcsolatok minőségéről különböző elképzelések léteznek. Az egyik feltételezés szerint a strukturális mintázatok leginkább a nyelvtani szerkezetekre hasonlítanak. Más szakemberek úgy vélik, hogy a strukturális mintázatok lényegében szemantikai jellegűek, különböző témájú szövegekhez más-más szerkezetek tartoznak.

Az RSE szerint a szövegekben legtöbbször megtalálható kapcsolat aszimmetrikus, ez a magfüggelék, az angol eredetiben *nucleus-satellite* kapcsolat. A mag központi jellegű, a függelék perifériális. Például: a MEGOLDÁS nevű viszonyban a függeléknek egy problémát kell felmutatnia, a magnak pedig egy megoldást kell adnia. A függelék jelentése csak támogatja a mag jelentését, önmagában még részben sem érné el a kommunikációs célt. Például:

(F) Az ablak mellett megint befolyik az esővíz.

(M) Odateszek egy törülközőt.

A retorikastruktúra-elmélet feltételezi, hogy a relációk funkcionális jellegűek, az általuk kifejtett hatás alapján kategorizálhatók. A viszonyok

leírhatók az író céljával, az írónak az olvasóra vonatkozó feltételezéseivel és a szöveg témájával összefüggő szerkezetekkel. A viszonyok nem a szövegben előforduló szósorok között vannak, hanem azok között a szándékok és jelentések között, melyeket reprezentálnak.

A mag–függelék párok két csoportba sorolhatók, ezek a következők: BEMUTATÓ, vagyis az olvasóra ható viszonyok; TÁRGYI, vagyis semleges viszonyok. A TÖBBMAGÚ VISZONYOK azok a kapcsolatok, melyekben két vagy több mag hoz létre relációs szerkezetet. Az *1. számú táblázatban* látható a viszonyok csoportosítása.

Mag–függelék párok		Többmagú viszonyok
Bemutató viszonyok	Tárgyi viszonyok	
Szembeállítás vagy ellentmondás	Körülmény	Összekapcsolás Ellentét vagy neutrális ellentét Szétválasztás Hézag (relációhiány) Felsorolás Többmagú újbóli állítás Következés vagy egymásutáni-ság
Háttér	Feltétel	
Engedmény	Kidolgozás	
Ösztönzés, lehetővé tétel vagy képessé tétel	Értékelés	
Bizonyíték	Értelmezés	
Megerősítés, igazolás vagy indoklás	Eszköz	
Motiváció	Nem akart ok	
Előkészítés	Nem akart eredmény, okozat vagy következmény	
Újbóli állítás	„Máskülönben”	
Összefoglalás	Cél	
	Megoldás	
	Feltétel nélküliség	
	„Hacsak nem”	
	Szándékos vagy akart ok	
	Akart eredmény, okozat vagy következmény	

1. számú táblázat (Mann 2005, Károly 2014 nyomán)

A BEMUTATÓ VISZONYOK közül a BIZONYÍTÉKOT mutatom be példaként. A reláció a következőket jelenti: lehetséges, hogy az olvasó nem hiszi el a magban leírt információt vagy nem olyan mértékben hiszi el, mint ahogy az az író számára kívánatos lenne. Elhiszi viszont a függelék információit, és ennek elolvasása növeli a magba vetett hitét. Például:

(M) *A gyerekeket semmilyen veszély nem fenyegeti a kiránduláson,*

(F) *hiszen tapasztalt pedagógusok kísérik őket, és mindenki tudja használni a védőfelszerelést.*

A SZÁNDÉKOS vagy AKART OK TÁRGYI VISZONY. Itt a mag egy szándékos cselekvés vagy egy olyan helyzet, amely szándékos cselekvésből származhat. A függelék okozhatja a magban leírt szándékos cselekvést. A függelék bemutatása nélkül az olvasó nem tekintheti motiválnak a mag tartalmát. Az író célja, hogy az olvasó felismerje az ok-okozati viszonyt. Például:

(M) *Dani naponta többször átfésüli a kiskutya szőrét,*

(F) *mert nem akarja, hogy megtelepedjenek benne a vérszívók.*

A TÖBBMAGÚ ÚJBÓLI ÁLLÍTÁS viszonyban az egyik elem a hozzákapcsolt elem újrafogalmazva.

Az elemek összehasonlítása lényeges az író számára, célja, hogy az olvasó felismerje, hogy újrafogalmazás történt. Például:

(M1) *Biztos vagyok abban, hogy Gabi puszkázott.*

(M2) *Semmi kétség, hogy a válaszokat nem tudta magától.*

Magyarországon először 2003-ban Mag-nuczné Godó Ágnes használta a retorikastruktúra-elméletet (rövidítve RSE). A magyar és angol nyelvben előforduló különböző intellektuális hagyományokkal és az ezekhez kapcsolódó nyelvi sémákkal foglalkozott. Károly Krisztina *A retorikai szerkezet újrateemtése a magyar–angol sajtófordításban* című munkája 2014-ben jelent meg a *Magyar Nyelv* folyóiratban két részben. Csépany Nikoletta (megjelenés alatt) a retorikastruktúra-elméletnek a szövegértő olvasás kutatásában való alkalmazhatóságát vizsgálta.

Olvasási stratégiák

A nemzetközi olvasáskutatások bebizonyították, hogy általánosságban azok tekinthetők jó olvasóknak, akik készségszinten képesek az olvasási stratégiák használatára. Az olvasási stratégiák olyan strukturált gondolkodási folyamatok, melyek segítik az olvasót a szöveg megértésében, el-

rendezésében, értékelésében, valamint a memóriában történő tárolásában (Tóth 2006: 469). Az érteő olvasás tanításának tehát kulcskérdése, hogy a pedagógus hogyan tanítja, illetve tanítja-e egyáltalán a különböző olvasási stratégiák alkalmazását (Gósy: 2009).

Az olvasástanítás kutatásában korábban azokra az olvasókra figyeltek kiemelten, akik valamilyen nehézséggel küzdenek. Az 1980-as években kezdtek el arra fókuszálni, hogyan olvasnak a jó olvasók, s feltárták azokat a gondolkodási folyamatokat, melyek segítik őket a szövegek megértésében, az olvasottak mentális elrendezésében, értékelésében, valamint emlékezetükben való megtartásában.

Megállapították, hogy a jó olvasók

- kapcsolatot keresnek meglévő tudásuk és a szöveg új információi között;
- meghatározzák a szöveg legfontosabb témáit, gondolatait, hatáselemeit;
- figyelembe veszik a szöveg szerkezetét;
- kérdéseket tesznek fel, majd megválaszolják őket;
- belső képeket alkotnak, grafikus szervezőket használnak;
- következtetéseket vonnak le, jóslatokat, új gondolatokat hoznak létre;
- összefoglalják, mentálisan újraalkotják az olvasottakat, eredeti értelmezést hoznak létre;
- javító stratégiákat használnak (például újraolvasás);
- nyomon követik saját megértési folyamataikat.

Ezeket a gondolkodási folyamatokat nevezzük olvasási stratégiáknak (Tóth 2006: 463).

Steklács a jó olvasókkal kapcsolatban megjegyzi, hogy ők meg tudják határozni az olvasás célját, ehhez hozzá tudják rendelni a megfelelő olvasási módot, s az olvasási folyamathoz illő stratégiát. Olyan stratégiát választanak az adott helyzetben, amely megfelel a saját olvasási képességüknek (Steklács: 2013: 59).

Az olvasási stratégiák közel állnak a metakogníció fogalmi köréhez. Flavell definíciója szerint „a metakogníció kognitív jelenségekre vonatkozó tudás és kogníció” (Flavell 1979: 906). „A kognitív stratégiák elnevezés alatt a szakirodalom azokat az egyén által szándékosan kiválasztott cselekvéseket, műveleteket érti, amelyek a kitűzött cél megvalósítása érdekében történnek. (...) Fontos feltétele ezek meglétének, hogy több lehetőség közül választhasson az egyén, és a választás tudatosan történjen meg” (Steklács 2013: 52). Az olvasási stratégia egyfajta kognitív stratégia. Olyan kognitív tevékenységeket jelent, melyeket az olvasó az olvasás célja érdekében szándékosan

alkalmaz. Ide tartoznak a kiválasztás, a végrehajtás és a nyomon követés feladatai (Almasi 2003: 5–12).

Steklács János 2013-ban megjelent, az olvasási stratégiákról szóló könyvének egyik fejezetében bemutatta az olvasási stratégiák körülbelül 40 éves történetét, különös tekintettel a kezdetekre. A következőkben röviden összefoglalom a fejezet tartalmát.

Az olvasási stratégiák fogalma az 1970-es években kezdett ismertté válni az Amerikai Egyesült Államokban, s nem sokkal később más angolul beszélő országokban. A fogalom Francis Robinson *Hatékony tanulás* című munkája által terjedt el. Robinson az érteő olvasást segítő öt stratégiát különített el, ezek a következők: *a szöveg vizsgálata, kérdések megfogalmazása, a szöveg elolvasása, visszamondás (a lényeg leírása), utólagos áttekintés, bírálat*. Ezen módszer továbbfejlesztésének eredményeképpen jött létre a – ma is ismert – *PQRST módszer*. A módszer lépései: *előzetes áttekintés, kérdések feltevése, olvasás, összefoglalás, ellenőrzés*. Angolul: *Preview, Question, Read, Self-recitation, Test*. Később számos további stratégia vált ismertté az oktatási intézményekben, ezek igen hatékonynak bizonyultak. Tierney és Readence 2004-ben megjelent munkájukban már közel 90 olvasási stratégiát ismertettek (Steklács 2013: 53).

Az olvasási stratégiák tanításának többféle módja ismert. Jó olvasók esetében megfelelő, ha a tanár olyan tanítási eljárásokat használ, melyek egy vagy több stratégiára épülnek. Az eljárások többszöri alkalmazása során a tanulók implicit módon elsajátítják az adott stratégiákat. Gyenge olvasók esetében a fenti eljárások nem bizonyultak sikeresnek, ezek helyett az egyes stratégiák explicit tanítására van szükség (Tóth 2006: 465). Mivel a legtöbb tanulócsoporthoz vannak gyengén olvasó gyerekek is, könnyű belátni, hogy a stratégiák explicit tanítása célravezető. A következőben bemutatok néhány olyan módszert, melyet taníthatók az olvasási stratégiák.

A *tranzakciós stratégiatanítást* Pressley és munkatársai dolgozták ki. Ez az olvasási stratégiák oktatásának egy olyan módja, melynek hatékonyságát több kutatás alátámasztotta. A módszer keretében a tanárok egyszerre kevés stratégiát tanítanak, ezek alkalmazhatóságát elmagyarázzák a diákoknak. A tanárok ismertetik, hogyan és mikor érdemes az adott stratégiát használni. A prezentációt a tanár által irányított gyakorlás követi. Hasznosnak bizonyult, ha a tanulók is bemutatták, elmagyarázták egymásnak, hogyan használják az egyes stratégiákat. A stratégiatanítás során a tanár

roknak érezettni kell a diákokkal, hogy ötleteik, gondolataik értékesek, mivel ez nagyban hozzájárul a sikerességhez (Steklács 2013: 63).

A *reciprok tanítás* módszer kidolgozója *Palincsar* és *Brown*. A módszer alkalmazása során a tanulóknak beszélniük kell saját olvasási folyamataikról, illetve meg kell osztaniuk a róluk alkotott véleményüket. Ilyen módon a pedagógus nyomon tudja követni, hol tart az adott tanuló az olvasási stratégiák használatában, milyen további segítségre van szüksége. A módszer másik előnye, hogy a tanulók rendszerezik, áttekintik saját metakognitív tudásukat. A reciprok tanítás négy olvasási stratégia tanítására fókuszál. Ezek a következők: *jóslás, kérdések feltétele, a szöveg nehezen érthető részeinek tisztázása, összefoglalás*. A stratégia-tanítás frontális munkával indul: a tanár egy szöveget olvas, s eközben bemutatja alkalmazott stratégiáit. Ezt a folyamatot *mentális modellezésnek* nevezzük. A modellezést gyakorlás követi: a gyerekek először tanári segítséggel, később egyre önállóbban használják az olvasási stratégiákat a megértés érdekében. A tanulók kis csoportokban dolgoznak, ennek során részenként olvasnak el egy szöveget, s az egyes részekkel kapcsolatban mindig más tanuló irányítja a stratégiahasználatot, azaz ő játssza el a tanár szerepét. A módszer másik variációja, amikor a négyfős csoportban minden tanuló egy stratégia használatáért felelős: az egyik fő jóslatokat alkot, illetve segít a többieknek ezek megalkotásában; a másik kérdéseket tesz fel a szöveggel kapcsolatban, s választ vár a többiektől; a harmadik irányítja a szöveg nehezen érthető részeinek tisztázását; s a negyedik vezeti az összefoglalást. A reciprok tanítás része az úgynevezett *irodalmi olvasóór* is. Ebben a munkaformában az egyes tanulók irányítják az olvasottakkal kapcsolatos beszélgetést (Palincsar–Brown 1984: 117–175). A reciprok tanítás második szakasza, a kis csoportokban végzett gyakorlás lényegében megegyezik a Kagan által kidolgozott kooperatív tanulás módszerével.

A *társ által irányított beszélgetés* módszerét Janice Almasi dolgozta ki 2002-ben. A módszert Steklács János az olvasási stratégiákról szóló könyvének egyik fejezete alapján ismertetem. A társ által irányított beszélgetés egy szövegértés-tanítási gyakorlat, melynek célja a magasabb szintű vitakészség kialakítása. Almasi eljárásának lényeges eleme a tanulók szöveggel kapcsolatos véleményének tiszteletben tartása, abban az esetben, ha az nem félreértésen alapul. A módszer bátorítja a diákokat a véleményalkotásra, felismerteti velük, hogy egy szövegnek többféle olvasata létezhet. A módszerre jellemző a tanári beavatkozás

csökkentése, s a tanulói aktivitás növelése. Előtérbe kerül a gondolatok közös összegyűjtése, a vita, kritika alkotása, a szöveg közös megértése az egyéni olvasatok tiszteletben tartásával párhuzamosan (Steklács 2013: 65–66).

Az *RWCT-programot* Tóth Beatrix 2011-ben megjelent összefoglalója alapján ismertetem (Tóth 2011: 146–155). A program neve egy angol betűszó: *Reading and Writing for Critical Thinking*. Magyarul: olvasás és írás a kritikai gondolkodásért. A programot a Nemzetközi Olvasástársaság hozta létre az 1990-es évek második felében, azzal a céllal, hogy elősegítse a pedagógiai gyakorlat megújítását, a diákközpontú módszerek elterjesztését, elsősorban a volt szocialista országokban. A program célja egyrészt szemléletformálás, másrészt újszerű tanítási-tanulási eljárások bemutatása a leendő és a gyakorló pedagógusok számára. A program az aktív, reflektív és együttműködő tanulást hivatott elősegíteni. Több tantárgy tanításában használható, de különösen azokban, melyek tanulásakor a gyerekek gyakran olvasnak különböző szövegeket.

Az RWCT olvasásfelfogása a legmodernebb kutatási eredményeknek megfelelően az olvasást konstruktív problémamegoldó feladatnak tekinti, s hangsúlyozza az olvasó aktivitását. Az RWCT megalkotói a pozitív olvasói attitűdöt is a sikeres megértés egyik feltételének tartják.

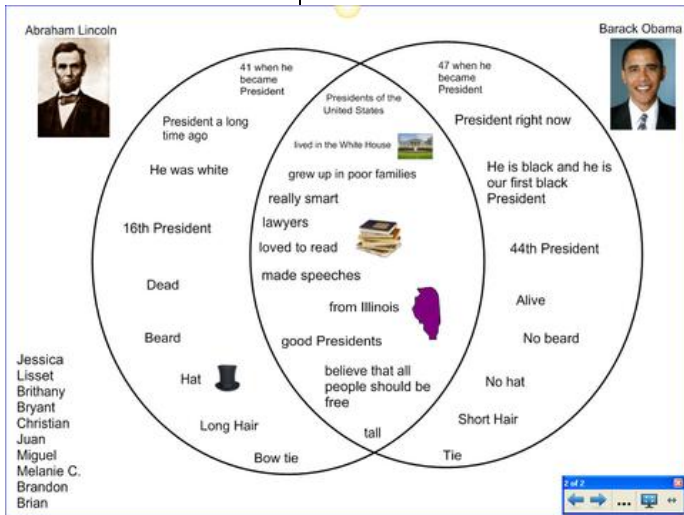
A tanulási folyamat legfontosabb célja a kritikai gondolkodás kialakulásának segítése. A tanulási folyamat három szakaszból áll, ezek a következők: *ráhangelődés, jelentésteremtés és reflektálás*. A ráhangelődés az előzetes tudás mozgósítását jelenti. Kívánatos, hogy az olvasást megelőző beszélgetésben valamennyi diák részt vegyen, tisztázódjanak az esetleges félreértések, kérdések vetődjenek föl, kíváncsiság ébredjen a gyerekekben az adott téma iránt. A jelentésteremtés az új anyaggal való ismerkedést jelent, ez a mi esetünkben az olvasás, de lehet tanári magyarázat vagy egy film megtekintése is. A jelentésteremtés a diákok aktív közreműködésével zajlik, nem a tanári magyarázat gondolkodás nélküli befogadása, megtanulását jelenti. A tanulók válaszokat keresnek kérdéseikre, megvizsgálják előzetes feltételezéseik helytállóságát. Az új ismereteket beépítik meglévő tudásrendszerükbe, figyelemmel kísérik saját megértési folyamataikat, így arra is fény derül, ha valamit nem értenek. A harmadik szakasz a reflektálás, melynek során a tanulók saját szavaikkal fogalmazzák meg az új ismereteket, s meghallgatják társaik értelmezését. A diákok azt is megbeszélik, hogyan, milyen helyzetben hasz-

nosíthatnák a tanultakat, s visszatekintenek saját tanulási, gondolkodási folyamataikra is.

Az úgynevezett RWCT-technikák tantárgyi szövegek feldolgozása során alkalmazhatók. Számos technika létezik, az alábbiakban ezek közül csak néhányat ismeretek példaként.

Az *ötletbörze* a ráhangolás fázisában alkalmazható. A tanulók párban, majd kisebb csoportokban gyűjtik össze, mit tudnak az olvasandó szöveg témájáról. Végül frontálisan rendszerezik az előzetes ismereteket.

A *Venn-diagram* egy grafikus szervező, mellyel jól látható módon összehasonlítható két vagy több tárgy, fogalom, személy. A metszetbe, metszetekbe kerülnek az összehasonlítandó dolgok közös jegyei, elemei, a nem érintkező részekben azok, melyek csak az adott tárgyra jellemzők. A körökön kívülre írhatjuk azokat a jellemzőket, tulajdonságokat, melyek egyik tárgyra, fogalomra sem érvényesek.

Venn-diagram

A kép forrása: <http://smartboardlessonideas.wikispaces.com/Venn+Diagram>

A *jóslás* a szövegek egészének olvasása, illetve az egyes részek olvasása előtt használatos technika. Az anyanyelvi órák mellett más tanórákon is használható: megjósolható például egy fizikai kísérlet eredménye. Az olvasás vagy a kísérlet elvégzése után értékelni kell a jóslást. Meg kell vitatni, miért volt helyes vagy helytelen, mely részei igazolódtak be stb.

A fentiekben leírt stratégiatanítási programok mellett még számos módszer létezik. Magyarországon is egyre több tanító, tanár használja ezeket, de véleményem szerint további népszerűsítésükre, terjesztésükre van szükség.

Anyag, módszer

A retorikastruktúra-elmélet iskolai használhatóságát, illetve az ezzel összefüggő olvasási stratégiák taníthatóságát, hasznosságát egy budapesti nemzetközi iskolában teszteltem. Az iskola választásának praktikus okai voltak. A vizsgálat 2013 őszén zajlott.

A nemzetközi iskolák tanulói általában külföldi és magyar felsőosztálybeli családokból származnak. A külföldiek közül főként a diplomaták és az ideiglenesen, néhány évig Magyarországon dolgozó üzletemberek gyermekei tanulnak itt. Sok a vegyes házasságból származó gyerek, akiknek szülei nem biztosak abban, hogy véglegesen hazánkban marad a család. A magyar családok közül azok választanak nemzetközi iskolát, amelyek számára a nyelvtudás és a nemzetközi szinten jól használható készségek (például számítógépes ismeretek, kommunikációs készség) fontosabbak, mint a magyar kultúrához kötődő tudásanyag (Vámos 2011: 194–207).

Az iskolában jelenleg az első 9 évfolyamon van lehetőség a magyar tanulására, a külföldi és magyar gyerekek természetesen külön tanulnak a magyarórán. Az osztálylétszámok viszonylag alacsonyak, ami kedvez a pedagógiai munkának, nehézséget jelent viszont a gyerekek tudásszintjének különbözősége. A tanulók rendkívül sokféle

családi és iskolai háttérrel rendelkeznek, szüleik az átlagosnál mobilabbak, így sokszor váltanak iskolát, ezzel is növelve a tudásszintek diverzitását.

A továbbiakban csak a „magyar anyanyelvű csoportok” tanulóiról írok, mivel vizsgálatomban ők vettek részt. A csoportban kétnyelvűek is vannak, sőt olyan külföldiek is, akik többé-kevésbé beszélik nyelvünket, s a másik csoportban, a kezdőkkel való együtt tanulás nem segítené további fejlődésüket. Az egyes évfolyamokon csak heti két vagy három órában tanulnak magyart, s a magyar diákok anyanyelvi szókincsének fejlődését a többi tantárgy sem támogatja. A tanulók anyanyelvük helyett angolul ismerik meg a Föld országainak nevét, az állatok különböző testrészeit stb.

A gyerekek szülei az anyanyelvi oktatás helyett mást választottak, úgy gondolhatjuk tehát, hogy a magyar nem fontos a számukra. Személyes tapasztalatom azonban nem igazolja a fentieket: a legtöbb szülő számára az iskolai oktatás általánosságban igen fontos. A családok otthon megkövetelik a gyerekektől a házi feladatok elkészítését, nyomon követik iskolai előmenetelüket. Több gyermek magánórákon és anyanyelvi szakörökön is részt vesz, s szinte mindegyikük otthonában gazdag magyar nyelvű könyvtár áll rendelkezésre. Más kutatásokból tudjuk, hogy az átlagnál magasabb szocio-ökonomiai státus önmagában is előnyt jelent a gyerekek iskolai eredményeinek szempontjából.

Minden tényezőt egybevetve valószínűsíthető, hogy a gyermekek anyanyelvi teljesítménye, olvasásának színvonala a magyarországi átlag körül van.

2013 tavaszán, az iskolaév végén egy *előzetes vizsgálatot* végeztem az akkori negyedik gyerekekkel, 15 fővel. Az előzetes vizsgálat több módszertani hibára rávilágított. Az őszi vizsgálatban ezeket a hibákat már sikerült kiküszöbölni.

Az *előzetes vizsgálat* során a tanulóknak ismeretközlő szövegeket kellett olvasniuk, majd meg kellett találniuk a szövegek lényegét, s a kevésbé fontos információkat. Három szöveg esetében a tételmondat aláhúzása volt a feladat, negyedik esetében pedig a kevésbé fontos mondatok áthúzása. A vizsgálat előtt két példaszövegen mentális modellezés segítségével bemutattam a tanulóknak, hogyan oldhatók meg a feladatok. Hangsúlyoztam, hogy érdemes a címre figyelni, ha a szöveg lényegére vagyunk kíváncsiak. A mentális modellezés ellenére, mégis voltak olyan tanulók, akik nem értették az instrukciókat. Többen összeverték a kétféle feladattípust. A feladatokat ér-

demes volt tehát jobban elkülöníteni egymástól mind a prezentáció során, mind a papíron. A feladatok utasítását is pontosítani kellett. Kiderült az is, hogy kevésbé koherens szövegekben egyszerűbb elkülöníteni a fontos és a kevésbé lényeges információkat. Természetesen inkoherens szöveg nem lehet a tanítás-tanulás eszköze, az azonban fontos, hogy kezdetben egyszerűbb szerkezetű szövegeket válasszunk, s mindig vessük alá őket előzetes elemzésnek. Problematikus volt az a feladat, melyben a tanulóknak át kellett húzniuk a szöveg lényegtelen részeit, mondatait. Gondot jelentett, hogy nem tudták, hány szót, mondatot kell áthúzni, s maga az eljárás is idegen volt nekik. Az utólagos beszélgetésekből kiderült, hogy a szöveg ilyen módon való „elrontása” kissé ijesztő volt számukra. A módszertani hibák kiszűrése mellett a tavaszi előzetes vizsgálat azt is igazolta, hogy a tanulóknak van hova fejlődniük a lényegkiemelés képességét illetően, érdemes egy olyan szövegértést fejlesztő programot kidolgozni, mely ebben segítséget jelent.

A 2013 őszi lezajlott *felmérésben és fejlesztő programban* 13 tanuló vett részt, közülük 6 lány és 7 fiú. A diákok az akkori negyedik évfolyam tanulói voltak. A résztvevők alacsony száma és a kontrollcsoport hiánya miatt ez a felmérés is csak egy próbavizsgálatnak tekinthető. Amennyiben a kidolgozott fejlesztő program az adott tanuló olvasási eredményét javítja, érdemes a felmérést több tanulóval és egy kontrollcsoporttal (párhuzamos osztállyal, osztályokkal) újra elvégezni.

A *vizsgálat* során és a *fejlesztő programban* végig ismeretközlő szövegekkel dolgoztunk. A kompetenciaalapú oktatás keretében fölmerül az igény arra, hogy az anyanyelvi órákon ne csak szépirodalmi műveket olvassanak a tanulók, de sok iskolában még mindig csak ezekre koncentrálnak. Az ismeretközlő szövegek választása tudatosan megy szembe ezzel a gyakorlattal. Az olvasás eszköztudás (Cs. Czachesz 1999: 3). Ez azt jelenti, hogy nem csak az olvasás, illetve a magyar nyelv és irodalom tantárgy óráin van rá szükség. Az értő olvasás a többi tantárgy tanulásának egyik alapfeltétele. Az ismeretközlő szövegek olvasásának gyakorlása segíti más tantárgyak tanulását is.

Szeptember végén került sor az *első felmérésre*. A tanulók néhány mondatból álló ismeretközlő szövegrészeket kaptak a hozzájuk kapcsolódó feladatokkal. A feladatlapon kilenc szövegrész szerepelt. Egy szöveghez egy vagy két rövidebb feladat tartozott.

A vizsgálat egyik célja volt – hasonlóan az előzetes vizsgálat céljához – a lényegkiemelés képességének megfigyelése. Ezen kívül több fel-

adat irányult a szövegtérítés egyéb típusaira is, például az ok-okozati viszonyok megértésére, a következtetések levonásának képességére stb.

A felmérés nívója az volt, hogy szövegekhez olyan feladatok is tartoztak, melyek arra kérték a gyerekeket, hogy számoljanak be – a szöveg

megértésével kapcsolatos – gondolkodási műveleteikről, illetve olyanok, melyek arra kérték őket, hogy a szöveg szerkezetére reflektáljanak. A következőkben látható két szövegrész (az első és a hetedik) a hozzájuk tartozó feladatokkal.

☺

A macskák sokunk kedvencei. Kedvesen dorombolnak, selymes a szőrük, imádnak hízelegni. A kóbor macskáktól azonban érdemes óvakodnunk. Ezek az állatok sajnos karmolhatnak, haraphatnak és betegségeket terjeszthetnek.

1. Húzd alá azt a részt, amely segít megérteni a bekeretezett mondatot!

2. Írd le, milyen bajokat okozhatnak a kóbor macskák!

.....

.....

☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺

A bútor elemeit óvatosan kicsomagoljuk. A pirossal jelölt bútorlapot középen kifúrjuk.

A lyukba behelyezzük a zölddel jelölt pálcát.

13. Szerinted, milyen viszony van a bekeretezett részek között? Húzd alá!

A három tevékenységet egyszerre kell elvégezni.

A három tevékenységet bármilyen sorrendben el lehet végezni.

A három tevékenységet egymás után, a leírt sorrendben kell elvégezni.

14. Írd le, mi a bútor összeszerelésének utolsó lépése a fent leírtak közül!

.....

.....

Az első felmérés a frontális és az egyéni munkaformák egy sajátos keverékével zajlott. A gyerekek néma olvasással elolvasták a szövegrészeket, majd a tanár felolvasta az utasításokat és elmagyarázta a feladatot, végül a gyerekek időt kaptak a feladat megoldására. Ezzel a módszerrel ki tudtuk küszöbölni az instrukciók meg nem értéséből adódó hibázásokat és a feladatok egymással való összekeverését.

Az első felmérést egy öt tanórából álló fejlesztő program követte, melynek során a gyere-

kek az olvasási stratégiákat és a retorikai szerkezetek megértését gyakorolták. A gyakorláshoz házi feladatokat is kaptak. A hatodik órán került sor a zárótesztre. Mivel az intézményben a negyedikesek csak heti két órában tanulják a magyar nyelvet az első és az utolsó felmérés között közel egy hónap telt el. Az alábbi táblázatban olvashatók az egyes órákon tanult retorikai szerkezetek és olvasási stratégiák nevei (2. számú táblázat).

A tanóra sorszáma	Retorikai szerkezetek	Olvasási stratégiák
1.	ELŐKÉSZÍTÉS, ÖSSZEFOGLALÁS	<i>belső képek alkotása,</i> <i>az olvasottak összefoglalása</i>
2.	HÁTTÉR, a korábban tanult szerkezetek ismétlése	<i>kapcsolat keresése az előzetes ismeretekkel,</i> <i>a problematikus részek újraolvasása,</i> a korábban tanult stratégiák ismétlése
3.	KIDOLGOZÁS, EGYMÁSUTÁNISÁG (KÖVETKEZÉS), a korábban tanult szerkezetek ismétlése	<i>kérdések feltevése az olvasottakkal kapcsolatban,</i> a korábban tanult stratégiák ismétlése

4.	ÉRTELMEZÉS, ESZKÖZ a korábban tanult szerkezetek ismétlése	<i>grafikus szervezők használata,</i> <i>előzetes ismeretek felidézése,</i> a korábban tanult stratégiák ismétlése
5.	a korábban tanult szerkezetek ismétlése	a korábban tanult stratégiák ismétlése

2. számú táblázat

A tanulóknak nem kellett megtanulniuk a retorikai szerkezetek és az olvasási stratégiák neveit, de a tanulási folyamat során többször hallották azok elnevezését. A gyerekek összesen hét retorikai szerkezettel és hét olvasási stratégiával ismerkedtek meg a fejlesztő program során. Az egyes szerkezetekkel minimum egy, maximum négy tanórán keresztül foglalkoztak. A 2. számú táblázatból látható, hogy egyszerre kevés új szerkezetre, stratégiára koncentráltak. A fentiekben már írtam arról, hogy az olvasási stratégiák tanítása akkor hatékony, ha egyszerre egyet vagy néhányat tanul az adott csoport.

A tanítandó retorikai szerkezetek kiválasztásakor két szempontot vettünk figyelembe. Olyan szerkezeteket választottunk, melyek valószínűleg gyakran előfordulnak a magyar nyelv írott szövegeiben. (A retorikai szerkezetek gyakoriságával kapcsolatban értékes információk meríthetők Károly Krisztina *A retorikai szerkezet újrateemtése a magyar-angol sajtófordításban* című munkájából.) A másik szempont a tanulócsoporthoz életkori sajátosságainak, tanulási képességeinek figyelembevétele volt. A retorikai szerkezeteknek jól érthetőnek és viszonylag könnyen tanulhatóknak kellett lenniük.

A tanítandó retorikai szerkezetek és olvasási stratégiák kiválasztása után el kellett dönteni, mely szerkezeteket mely stratégiákkal együtt érdemes tanítani. A szerkezetek és stratégiák ugyanazon az órán való oktatásának néhány alkalommal nem volt konkrét oka, máskor viszont igen: azokat a stratégiákat és retorikai szerkezeteket tanítottuk egyszerre, melyek hasonló gondolkodási műveleteken alapulnak.

Logikusnak tűnt, hogy azon az órán, amikor a tanulók megtanulják, hogyan találják meg a szövegben az *összefoglalást* mint retorikai szerkezetet, egyszerűen megismerjék az *összefoglalást* is mint olvasási stratégiát, azaz tudatosítsák magukban, hogy érdemes mindig a saját szavaikkal

összegezni az olvasottakat. A két ismeret megtanulása, a kétféle gondolatmenet ilyen módon támogatja egymást.

Hasonló gondolati műveletek feltételezhetően a *háttér* retorikai szerkezet megtalálása és az *előzetes ismeretekkel való kapcsolatkeresés* között is. A feladatlapokon az egyes szövegekben bekeretéssel többször megjelöltünk egy-egy részt, ezek háttérét kellett a tanulóknak megtalálniuk és aláhúzniuk. Könnyen belátható, hogy az előzetes ismeretek viszonyulása az egész szöveghez ugyanolyan volt, mint az aláhúzott szövegrészeknek a bekeretezett információhoz.

A fejlesztő program óráinak kidolgozásában nagy segítséget jelentett a stratégiatanítás korábban bemutatott módszereinek tanulmányozása. Számos ötlet, megoldás származott a *tranzakciós stratégiatanítás, a reciprok tanítás, a társ által irányított beszélgetés és az RWCT módszereiből*. A fejlesztő program óráinak felépítése a következő volt: a tanár mentális modellezés segítségével bemutatta az olvasási stratégiák használatát és ismertette hogyan és mikor (a szöveg olvasása előtt, közben vagy után) érdemes az adott stratégiát használni. A prezentáció után a gyerekek először tanári segítséggel, később egyre önállóbban használták az olvasási stratégiákat. Gyakorlás során váltakozott az egyéni, a páros és a csoportmunka. A tanulóknak több alkalommal be kellett számolniuk arról, hogyan használják az egyes olvasási stratégiákat. A tanár törekedett arra, hogy a beszélgetések során lehetőleg minden tanuló megszólaljon, s a tanulók tiszteletben tartsák egymás véleményét, ötleteit.

Újdonság a stratégiatanításban, hogy a gyakorlás kezdetén néhány stratégia használatára kis ikonok hívták fel a figyelmet a feladatlapokon. Az alábbi példában a „gondolatfelhő” a belső kép alkotására emlékezteti a tanulót, a „beszédbuborék” pedig az addig olvasottak összefoglalására.

Tavaszi hóolvadáskor, nagy zivatarok, esőzések után a bővizű patakok és a folyók hatalmas erővel zúdulnak le a meredek hegyoldalakról. Minden mozgatható követ, kicsit és nagyobbbat magukkal sodornak, görgetik, görgetik, közben csiszolják, koptatják egymást, tovább töredeznek. Kavics, homok és finom iszap képződik az egykor hatalmas sziklákból.

A hegyek lábánál, a dombok között a folyóvíz ereje gyengül. Már nem képes ennyi hordalékot szállítani. Széletteríti a felszínen, lerakja terhét. A sok apró homokszemcsét a szél tovább fújja.

Az egyes retorikai szerkezetek tanulmányozása, megkeresése, értelmezése segít a tanulóknak abban, hogy tudatosítsák magukban: a szövegek jelentéssel bíró egységekből állnak, az egyes egységek különböző viszonyban vannak egymással, a viszony megértése segít az egész szöveg megértésében.

A retorikai szerkezetek tanulása rendszerint egy-egy példa bemutatásával kezdődött, majd változatos gyakorlatok következtek. A következőkben egy a retorikai szerkezetek tanulását célzó feladatot mutatok be az öt tanóra anyagából, s azt is kifejttem, hogyan segítették az olvasási stratégiák a szerkezetek megértését.

Példa:

Egymásutániság:

A bútor elemeit óvatosan kicsomagoljuk. A pirossal jelölt bútorlapot középen kifúrjuk. A lyukba behelyezzük a zölddel jelölt pálcát.

Feladatok

Pipáld ki azokat a bekezdéseket, ahol egymásutániságot figyelsz meg!

Ma van a 10 éves Gábor első valódi edzése a futballpályán. Eddig is sokat focizott, de csak az iskolában, a szünetben. Nagyon izgul.

Először a gólvonalhoz szaladt a bíró, majd a verekedők felé fordult. Tágra nyíltak a szemei, amikor meglátta, mi történik. Belefújt a sápjába.

A versenyzők először a tűzálló védőruhát veszik fel, ezután következik a csuklya és a bukósisak.

A versenyautókat egy egész csapat tartja karban: vannak, akik a kerekekért felelősek, mások a motort szerelik, s természetesen olyanokra is szükség van, akik tisztítják, mossák, fényezik a karosszériát.

Az edzés szombaton 10-kor kezdődik. Bemelegítenek a játékosok, majd a passzolgatást gyakorolják. 11 körül két csapatot alakítanak, játszanak egy meccset.

A feladat megoldását nagyban segítette, ha a tanulók *belső képeket alkottak*, azaz elképzelték az olvasottakat. Ha sikerült az adott bekezdés tartalmát „filmszerűen” elképzelnük, azaz egymás után következő képkockánként, már tudhatták, hogy EGYMÁSUTÁNISÁG van az adott szövegrészben. A gyengébb olvasók a problematikus részek *újravásását* is alkalmazhatták itt a megértés érdekében. A feladat megoldása után többen beszámoltak arról, hogy újra el kellett olvasniuk a „*tartja karban*” szókapcsolatot, hogy pontosan megértsek a bekezdés tartalmát.

A *záróteszt* az első felméréssel megegyező feladatokat tartalmazott, természetesen más szövegekkel. A gyerekeknek ekkor is kilenc szövegrészt kellett elolvasniuk és megérteniük. A feladatokat az első teszthez hasonló módon a frontális és egyéni munkaformákat ötvözve oldották meg a tanulók.

Eredmények

A 3. számú táblázat az első és a második olvasás-

teszt eredményeit összesíti. Mindkét teszt esetében maximum 9 pontot lehetett elérni. A táblázatban vastagon szedett számok emelik ki a jó eredményeket (8 vagy 9 pont). Az első teszten a 13 főből ketten szereztek 8 vagy 9 pontot, a záró felmérésben már 5 tanuló. Örvendetes, hogy a fejlesztő program után a legtöbb tanuló eredményei javultak, 9 fő ért el jobb eredményt, mint az első olvasásteszten. Romló teljesítmény mindössze egy fő esetében volt tapasztalható. A teljesítmények változásának átlagos mértéke az összes tanuló eredményét figyelembe véve 1,1 pont. A gyenge olvasók és a nem magyar anyanyelvűek különösen sokat profitáltak a retorikai szerkezetek és az olvasási stratégiák tanulásából. Azok a gyengén olvasó tanulók, akik az első felmérés során 6 vagy kevesebb pontot értek el (7 fő) átlagosan 2,5 ponttal javítottak teljesítményükön. A 3 nem magyar anyanyelvű és az 1 kétnyelvű tanuló átlagosan 1,75 ponttal ért el jobb eredményt a záróteszten.

	Az első felmérés eredménye 9/...	A záró felmérés eredménye 9/...	A pontszám változása	
A diák lány – nem magyar anyanyelvű	2	4	+2	Javuló eredmények
B diák fiú	7	9	+2	
C diák fiú	2	4	+2	
D diák fiú	4	7	+3	
E diák lány	8	9	+1	
F diák lány – nem magyar anyanyelvű	2	6	+4	
G diák lány	5	6	+1	
H diák fiú – nem magyar anyanyelvű	4	8	+4	
I diák lány	6	8	+2	
J diák fiú	7	7	0	Stagnáló eredmények
K diák fiú	8	8	0	
L diák fiú	7	7	0	Romló eredmény
M diák lány – kétnyelvű	7	4	-3	

3. számú táblázat

Következtetések

Dolgozatomban egy szövegértést fejlesztő programot mutattam be, melynek során a tanulók megismerkedtek az olvasási stratégiákkal és a szövegben előforduló retorikai szerkezetekkel. A tesztek eredményei alapján elmondható, hogy a tanulók olvasásértése általában fejlődött a program ideje alatt. A felmérés eredményei azért is figyelemreméltók, mert az olvasási stratégiák és a retorikai szerkezetek együttes tanítása főként a gyenge tanulókat segítette. Egy olyan iskolarend-

szerben, ahol általában a jókból jobbak, a gyengén tanulókból viszont még gyengébbek lesznek (Csapó 2011), nagy szükség van az olyan eszközökre, melyek a negatív tendenciák ellen hatnak, s a gyengébbek felzárkózását segítik.

A felmérés a résztvevők alacsony száma és a kontrollcsoport hiánya miatt próbavizsgálatnak tekinthető. Mivel a fejlesztő program javította a vizsgált gyermekek olvasási eredményét, véleményem szerint, a jövőben érdemes azt több tanulóval és egy kontrollcsoporttal újra elvégezni.

Bibliográfia

- Adamikné Jászó Anna 2003. *Csak az ember olvas*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Cs. Czachesz Erzsébet 1999. Az olvasásmegértés és tanítása. *Iskolakultúra* 2: 3–14.
- Cs. Czachesz Erzsébet 2005. Változó perspektívák az olvasási képesség pedagógiai értelmezésében. *Iskolakultúra* 10: 44–52.
- Almasi, Janice F. 2003 *Teaching Strategic Processes in Reading*. The Guilford Press, New York, London.
- Csapó Benő 2011. *A nemzetközi felmérések eredményei – következtetések a magyar közoktatás fejlesztésének megalapozásához*. http://www.tarki-tudok.hu/files/mta_konferencia_csapoben.pdf.
- Falus Iván – Ollé János 2008. *Az empirikus kutatások gyakorlati adatfeldolgozás és statisztikai elemzés*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Flavell, John H. 1979. Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive developmental inquiry. *American Psychologist*, 34, 906–911.
- Gósy Mária 2009. *A szövegértő olvasás*. <http://www.anyanyelvpedagogia.hu/cikkek.php?id=25>
- Mann, William C. – Thompson, Sandra A. 1988. Rhetorical structure theory: toward a functional theory of text

organization. *Text* 8/3: 243–281.

- Nagy József 2006. Olvasástanítás: A megoldás stratégiai kérdései. In Józsa Krisztián (szerk.): *Az olvasási képesség fejlődése és fejlesztése*. Dinasztia Tankönyvkiadó, Budapest, 17–43.
- Palincsar A. S., Brown A. L. 1984. Reciprocal Teaching of Comprehension-fostering and Comprehension-monitoring Activities. *Cognition and Instruction*, 1, 117–175.
- Paris, G. Scott, Wasik, A. Barbara, Turner, C. Julianne 1991. The Development of Strategic Readers. In: Barr, Rebecca, Kamil, L. Michael, Mosenthal, Peter, Pearson, P. David (szerk.) *Handbook of Reading Research. Volume II*. Longman Publishing Group, New York & London, 609–640.
- Steklács János 2013. *Olvasási stratégiák tanítása, tanulása és az olvasásra vonatkozó meggyőződés*. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest.
- Tóth Beatrix 2006. A szövegértés fejlesztésének elmélete és gyakorlata. *Magyar Nyelvtör* 130: 457-469.
- Tóth Beatrix 2005. Olvasási stratégiák és tanításuk. *Kommunikáció-Nyelv-Művészet*. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Főiskolai Karának

Tudományos Közleményei XXVIII. 143–157. Trezor Kiadó, Budapest.
Tóth Beatrix 2011. Olvasásfejlesztés RWCT-technikákkal
In: Nagy Attila – Imre Angéla – Köntös Nelli (szerk.)
Az olvasás ösztantárgyi feladat. Savaria University Press, Szombathely, 146–156.
Virtanen, Tuija 1995. Analyzing Argumentative Strategies:

A Replay to a Complaint. *Organisation in Discourse. Proceedings from Turku Conference.* Warvik, B., S-K. Tanskanen & Hiltunen (eds). Anglica Turkuensia 14, 539–547.

A kép forrása:

<http://smartboardlessonideas.wikispaces.com/Venn+Diagram>

* * *

Juhász Kitti

Hogyan ír(hat)juk az idegen szavakat és a jövevényszavakat?

1. Bevezetés

A XXI. század egyik közhelye, hogy soha nem volt még olyan nagy a szakadék az egymást követő generációk között, mint most. A számítógép megjelenése és elterjedése, s az ezután zajló digitális és informatikai forradalom jelentős változásokat hozott mindennapjainkba: az emberek közti (írásbeli) kommunikáció gyorsabb és egyszerűbb lett. De nemcsak az életmód változott, hanem a nyelv is: új szavakra, kifejezésekre volt szükség az informatika világában való eligazodáshoz. Beszélni kell ezzel kapcsolatban az angol szavak helyettesítésének gondjáról. A közeljövőnek ugyanis valószínűleg továbbra is ez lesz az egyik legdinamikusabban változó nyelvújító-nyelvművelő területe. A magyarítás, a honosítás a számítógépes programoknak a felhasználó elvárásaihoz való igazítását jelenti, vagyis leginkább a szavak, kifejezések lefordítását (pl. edit – szerkesztés, help – súgó stb.) (Minya 2003: 53).

Az a generáció, amely leginkább használja a számítógépet és az internetet (19–29 éves korosztály) egyre jobban tud angolul, a zömében angol eredetű terminológia megértése nem okoz gondot számára. Ennek következtében az internethasználók körében kicsi az igény az informatikai kifejezések magyaroságra, a kifejezések honosítására, inkább az idegen szókincs terjed. Ez a jelenség azonban a honosítással megy szembe, s akadálytalanná válik a nyelvhasználatban a globalizálódás. Ennek következménye, hogy egyre többen rekednek az informatikán kívül értelmzési hiányosságok miatt. Ezek a csoportok „digitális szakadékba” kerülnek, digitális analfabétákká válnak. De mi lehet a megoldás ennek az elkerülésére? Honosításra, az anyanyelvi képzettség erősítésére és az idegennyelv-tudás általános színvonalának emelésére van szükség ehhez (Bódi 2002: 81).

Mindenesetre a nagy mennyiségű idegen szó beáramlása, annak meg nem értése, honosításának folyamata, írásmódjának változása komoly zavarokat okoz a magyar nyelvben. Honnan tudjuk, hogy egy szó még idegen szó, és angolosan kell leírni, vagy már jövevényszónak számít, és leírhatjuk magyarul. Sok olyan szó van jelenleg is, amelyet átvettünk, használunk, általában már a jelentése sem okoz gondot, de a helyesírása komoly problémát okoz. Hiszen a nyelv folyamatosan változik, ezzel együtt az an-

golból (és más nyelvekből) átvett szavak helyesírása is.

Tanulmányomban néhány olyan szó írásmódját vizsgálom általános iskolás diákok körében, melyeket az angol írásmóddal vettünk át, de folyamatban van a magyaros írásmód elterjedése is. Ezeknek a szavaknak az írásmódja a változás állapotában van, az angolos írásmód felől halad a magyaros felé. Az eredmény valószínűleg borítékolható: a magyaros írásmód fog elterjedni, a kérdés inkább az, hogy mely állapotban vannak ezek a szavak, és mikor honosul meg végleg a magyaros írásmód. Hiszen a nyelvi változás egy folyamat eredményeként jön létre, és nem egyik napról a másikra. Mindenekelőtt érdemes a nyelvi változás és a nyelvi újítás, neologizálás fogalmát tisztázni. Ezt a Magyar nyelvtörténet alapján teszem meg (Kiss 2003: 23–66).

1.1 A nyelvi változás

A nyelvi változás semleges kifejezés, azt fejezi ki, hogy valami módosul a nyelvben. A nyelvi változás kifejezés magában foglalja a nyelvhasználati és a nyelvrendszerbeli módosulásokat egyaránt. Jelölheti azt, hogy valami ki- vagy belép(ett) a nyelvbe, elterjed(t) vagy visszaszorul(t), illetve hogy funkciója vagy alakjai módosul(t). Nyelvi változás például egy fonéma kiveszése, analógiás módosulások, tájszavak köznyelvié válása, és ami jelenleg számunkra fontos: a jövevényszavak átvétele. De a nyelvi változás nemcsak a nyelvtörténet fontos fogalma, hanem a mai élő nyelvnek is fontos tényezője. A nyelvi változást befolyásolja az érintett elemek nyelvrendszerbeli helye, illetve befolyásolják a társadalmi viszonyok is: szerepet játszanak mind az új jelenségek elterjedésében, illetve visszaszorításában, mind azok előidézésében. Ez a két tényező szorosan összefügg, szétválasztása szinte lehetetlen. Mivel a nyelvet hordozó közösségek, társadalmak állandóan változnak, és a nyelvi kifejezésbeli igények is módosulnak, hozzák magukkal a nyelvhasználat változásait is, amelynek nyelvrendszerbeli következményei lesznek előbb-utóbb. Emellett vannak olyan nyelvi változások, melyek a nyelvrendszerben rejlő okokra vezethetők vissza (pl. analógia). A nyelvi változások oki keretét a nyelvi és társadalmi feltételrendszerek adják (kettős beágyazottság).

A nyelvben az marad meg, amire szükség van. Amire nincs meg a társadalmi igény, az kiveszik a nyelvből. Különbőség van azonban a közvetlenül társadalmi és a rendszertani indítékú nyelvi változások között: a társadalmi indítatásúaknak már keletkezésükkor funkciójuk van (pl. neologizmusok: diszkó, fájl, fallabda stb.), míg a rendszertani indítékú változások nem minden esetben jutnak funkcióhoz, így kihullhatnak a nyelvből. Az marad meg, amit a beszélő közösség funkcióval ruház fel, és kiesik az, ami nem kap saját funkciót.

A nyelv a tér, az idő és a társadalom hármas koordináta-rendszerében él: emberi társadalmon kívül (ember és társadalom nélkül) nincs nyelv, de fordítva is igaz: nincs társadalom nyelv nélkül.

A nyelvhasználatban mindig több változat, köztük újítások jelennek meg. De az újításból nem lesz szükségszerűen nyelvi változás. Sőt az újítások nagy része nem válik a mindennapi nyelvhasználat részévé. A nyelvi változás nyelvi újítással kezdődik, mégpedig az egyéni nyelvhasználat módosulásával. Ezek lehetnek egy- vagy többgócúak: létrejöhetnek egymástól függetlenül eltérő helyen és időben, illetve azonos időben és eltérő helyen, vagy azonos helyen és más-más időpontban. A saussure-i értelmezés szerint a következő lépés, hogy a beszélőközösség átveszi az újítást, majd használni kezdi. Végül az újítás elterjed, esetleg az egész nyelvközösségben általános használatúvá válik. Szükség van tehát a nyelvi újítókra (innovátorok) és az átvevőkre (alkalmazók, továbbadók).

1.2. A neologizmus fogalmáról

Az új szavakat és kifejezéseket neologizmusoknak nevezzük. A jelenség meghatározásával foglalkozik a lexikológia és a lexikográfia, emellett a stilisztika is számon tartja. A *Stilisztikai lexikon* ezt a definíciót adja: „A neologizmusok azok az új szavak, kifejezések, jelentésárnyalatok, nyelvtani formák, amelyekkel a nyelv, a társadalmi viszonyok és a gondolkodás fejlődésével párhuzamosan, állandóan gazdagodik” (Szathmári 2004: 154–5), az újabban megjelent *Alakzatlexikon* (szerk. Szathmári István 2008) pedig még részletesebben írja le a jelenséget: „nyelvi újítás; azok a nyelvrendszerben korábban nem létező új és megújított szavak, kifejezések, jelentésmódosulások, nyelvtani formák, amelyekkel a nyelv – a társadalmi viszonyok, a gondolkodás, a tudomány és a technika fejlődésével párhuzamosan – állandóan gazdagodik. Ezek a nyelv történetének minden korszakában jelentkezhetnek ösztönös vagy tudatos módon” (Kozocsa 2008: 423). Ezekben a definíciókban kiemelendő jelentősége van a társadalmi és a gondolkodásbeli viszonyok változásának az új szavak és kifejezések vizsgálatakor (Sólyom 2010).

Minya Károly szerint azért nehéz egy meghatározásba belesűríteni a neologizmus meghatározását,

mert sokféle nyelvi tényre, jelenségre vonatkoztatva használjuk ezt az elnevezést. Egy biztos, a neologizmus valamilyen új szóképzési jelenség. Olyan új szavak és jelentésárnyalatok, amelyekkel folyamatosan gazdagodik az élő nyelv. A neologizmus definíciója szerint több szempontból adható meg: „Az idő szerint neologizmus az, ami újként jelenik meg; a stilisztika szempontjából az, ami költői-írói, alkalmi kifejezés, és a szuggesztivitást, a képszerűséget, az egyedítést szolgálja. Az egyén számára neologizmus az ismeretlen nyelvi kifejezés. A szóképzés rétegződése szempontjából pedig új szó, illetve jelentés az, ami egy szaknyelvben jelenik meg, s először az adott szakmai körben jelentkezik újdonságként, majd ha igen fontos kifejezésnek bizonyul, akkor a köznyelvbe lépve válik újra neologizmussá” (Minya 2011: 7–8). Mivel mindig újabb szavak és kifejezések bukkannak fel nyelvünkben, újabb módszertani nehézségekbe ütközünk, hiszen egy adott időben, a nyelv és a nyelvet használó közösség gondolkodásmódját figyelembe véve kell eldöntenünk, hogy mit tekintünk még neologizmusnak, és mely lexémákról és frazémákról állítjuk azt, hogy már meghonosodott, hogy nem tekinthetők neologizmusnak az adott időpontban (Sólyom 2010).

1.3. A neologizálás fázisai

A neologizálásnak tágabb értelemben két fázisa van: a nyelvi újítás (mint egyéni nyelvhasználati módosítás) és az újítás (el)terjedése a beszélőközösségben. Annak, hogy a nyelvi újítások közül melyek válnak nyelvi változássá, az a feltétele, hogy az újítást a nyelvi rendszernek és a beszélőközösség egy csoportjának is be kell fogadnia. Minya Károly így fogalmaz (Minya 2003: 7–8): „A neologizmusból köznyelvvé válás folyamata megfelel annak az útnak, amelyet egy kifejezés a peremszókincsből az alapszókincsbe kerüléshez tesz meg a szükségesség, a gyakoriság és a divat okán. Így a neologizmus jelenségébe kell bevonni bizonyos mértékben azokat az eseteket is, amikor egy szűk, szakmai körben használt szó közismertté, mindenki által használttá válik.”

Mai világunkban a számítógép használata mindennappossá vált, természetes dolog ennek a nyelvi helyzetét felmérni, elemezni, jellemezni. Csak részben igaz az, hogy a számítógépet használóknak rendelkezniük kell némi angolnyelv-tudással, mivel a számítógép nyelvezete erősen kevert nyelv. Sok angol szó és betűszó van benne, illetve egyre több a lefordított vagy „nyelvújított” magyar szó is. A digitális nyelvújítás nem régen kezdődött el, de rohamosan halad most is a maga útján (Minya 2003: 53–58).

A számítógép használata, a csatelés interneten és mobiltelefonon mindenképpen hatással van a nyelvünkre. Elsősorban a fiatalok kreativitásának köszönhetően alakult ki a netnyelv, mely praktikus újításokkal, szellemes ötletekkel egyszerűsíti a levele-

zési szokásokat. Erdei Iván így fogalmaz (Erdei 2002: 149): „A világhálózat mint anyanyelvtől független, szövegszerkesztési Ki Mit Tud? naponta hirdet új győzteseket, akik akarva-akaratlanul nyelvújítókká is válnak”. A későbbiekben ezt a nyelvújítást megkérdőjelezi: úgy véli, hogy ez gyakorlatilag gépiesített nyelvrontás, mely a fiatalok és az idősebbek helyesírási szokásait tönkretreheti, elbizonytalaníthatja (Erdei 2002: 150).

Kiss Ádám a nyelvművelés, a nyelvtudomány oldaláról vizsgálta a digitális nyelvújítás kérdéskörét. A szavakat három csoportba sorolta: márkanévek, cégnevek és valóságos szakkifejezések. A márka- és cégnevek nem tükrözik a nyelv állapotát, sokkal inkább a nyelvhasználók szokásait. A valóságos szakkifejezéseket is három csoportba sorolja: idegen szavak, magyar szavak és vegyes idiómák. Az idegen szavakat újabb alcsoportokba osztja:

– betűszók (nem foglalkozik vele részletesen)

– valóságos idegen szavak: a szakma újnak számítót, illetve szélesebb körűvé vált fogalmai (laptop, notebook, szkennel, szerver). Ide tartoznak még a régebbi, részben már magyar megfelelővel párhuzamosan rendelkező szavak (flopi, printer) és a sznob divatszavak (dealer, upgrade), illetve ezeknek a toldalékkal ellátott alakjai (*upgradelhet*).

– áruhás idegen szavak: még nem terjedtek el fogalomként annyira, hogy ne lehessen őket idegen szóként, angolos írásmóddal használni. Ide tartoznak még azok, amelyeknek van magyar megfelelőjük is: *kontroller* – *vezérlő*, *font* – *betűtípus*.

– (lopakodó szavak: új fogalmak, melyek angol neve megegyezik egy korábban meghonosodott szóval: *font* – *betűtípus*)

Egy idegen szó átkerülését, a nyelvbe való bekerülését, s annak fázisait a helyesírás is tükrözi. A latin betűs nyelvekből átvett szavak (közszavak) írásmódja attól függ, hogy (meghonosodott) jövevényszórol vagy idegen szórol beszélünk. A probléma az, hogy ennek a két kategóriának az elkülönítésére nincs egyértelmű nyelvézeti kritérium, irányadónak

Idegen szavak:

- viszonylag frissen kerültek a magyarba, még nem telt el elég idő a meghonosodáshoz;
- hangtani tulajdonságaik eltérnek a magyarban megszokottaktól;
- valamilyen jellegzetes idegen szóelem található a szóban, általában a szó végén;
- a szó használata valamelyik csoport vagy régegyelvre korlátozódik.

A magyaros írásmód sajátosságai a következők: nem mindig követi teljesen a fonematikus elvet, néhány elem megmarad az eredeti írásképből, pl. *ch: jacht, technika; x: expressz, textíl*, de: *egzakt, egzotikus; q: akvárium, antikvárium*. De ezeken túl más

pedig csak a nyelvhasználók általános megítélése tekinthető.

1.4. A jövevényszavak és az idegen szavak

Jövevényszónak azokat a szavakat nevezzük, melyek az átvévtől nyelvben már meghonosodtak, és az anyanyelvi beszélők számára már többé-kevésbé felismerhetetlen eredetűek. Illeszkednek az adott nyelv rendszerébe, ezért a magyar jövevényszavakat magyarul írjuk. Az **idegen szavakat** ezzel szemben a helyesírás idegenes írásmóddal követeli meg.

A 2006-os Helyesírás (Laczkó – Mártonfi 2006) három pontban foglalja össze, hogy az idegen neveket mikor írjuk magyarul:

- a) a személynévek esetében csak az uralkodók nevét (XV. Lajos, II. János Pál stb.);
- b) a földrajzi nevek közül sok rendelkezik magyaros formával (Svájc, Párizs stb.);
- c) a közszavak közül pedig a jövevényszavakat írjuk magyarul.

Vizsgálatom szempontjából az utolsó pont fontos, ezt fejtem ki részletesebben. A jövevényszavak többé-kevésbé meghonosodtak, még akkor is, ha gyakran érzékelhető idegen eredetűek: *kemping, kóla, lézer, menedzser, kapucsnó, fájl* stb. Ezeket magyarul írjuk. A jövevényszónak még nem tekinthető idegen eredetű közszavakat viszont idegenesen kell írni: *bestseller, show, cowboy, lady* stb. A több különírt egységből álló idegen eredetű kifejezéseket minden esetben az eredetinek megfelelően kell írni, még akkor is, ha valamelyik tagját magyarul is használjuk: *ancien regime, business class* stb.

Nagy nehézséget okoz az idegen szavak és a jövevényszavak elhatárolása. Míg ugyanis a nyelvész szempontjából nem lehet kategorikusan szétválasztani a kettőt, a nyelvhasználó viszont egyértelműen elkülöníti a két kategóriát, s az idegen szavak esetében még egyértelműen érzi a különbséget. De a nyelvhasználók különbözőképpen értékelik az idegen eredetű szavakat, ezért a két csoportnak csak az általános jellemzőit lehet megadni:

Jövevényszavak:

- régebben kerültek a magyarba, volt idő megszokni őket;
- hangtani tulajdonságaik összhangban vannak a magyarban megszokottakkal;
- nem található a szóban jellegzetes idegen szóelem;
- a szó elterjedt a sztenderdben.

(Laczkó – Mártonfi 2006: 244)

szavakra is jellemző az idegenes írásmód, pl. *avantgárd, pingpong, pitbull* stb. Ezekben a szavakban nem érvényesül a magyar helyesírás fonematikus jellege.

Az idegenes írásmód jellemzői pedig ezek: A latin betűs írású nyelvekből átvett idegen közszavakat a forrásnyelv helyesírásának szabályai szerint kell írni, pl. *copyright, croissant, floorball* stb. A többszavas kifejezésekre pedig mindenképpen ez vonatkozik, még ha az idegen kifejezés egyik tagját egyébként magyarul is írjuk, pl. *tuberkolózis*, de *tuberculosis bronchialis* stb. Az idegen írásmódú szavakban kerülni kell a speciális betűk használatát. Ha a betűk átírása nehézségekbe ütközik, az alapbetűvel helyettesítjük. Kiejtés szerinti átírások azonban kerüendő (Laczkó — Mártonfi 2006: 242–245).

Bár megvan a megfelelő helyesírási szabály az idegen szavak és a jövevényszavak írásmódjára vonatkozóan, mégis nehéz mérlegelni bizonyos szavaknál. Azt írtam pár sorral feljebb, hogy az idegen szavak kiejtés szerinti átírása kerüendő. Ugyanakkor a jövevényszavak is idegen szavak voltak valaha, abból alakult át folyamatosan az új, magyaros írásmódjuk. Elkerülhetetlennek látszik tehát, hogy a gyakran használt idegen szavakat ne kezdjük el lassan átírni a magyar ábécé betűivel, magyaros írásmóddal. Sok szó esetében nehéz eldönteni, hogy le lehet-e már írni magyarul, helyes-e az a forma. Tanulmányomban néhány angolból átvett szó írásmódjáról próbálok képet mutatni. Először olyan szavak írásmódjára voltam kíváncsi, melyeket még nem tekintünk jövevényszónak, de érdekesnek találtam megvizsgálni azt is, hogyan alakul olyan szavak írásképe, amelyek már „hivatalosan” jövevényszavaknak számítanak.

Osztály	fiú	lány	n.a.	összesen
5/d	14	10		24
5/e	12	11		23
6/d	12	9	1	22
7/d	6	13		19
7/e	9	9		18
8/d	9	13		22
8/e	11	8		19
összesen	73	73	1	147

1. táblázat: Az osztályok létszámai

A felső tagozaton 7 osztály működött az iskolában a 2013/2014-es tanévben, a vizsgálat elvégzésekor. A 6. évfolyamon 1, a többi évfolyamon 2 osztály van az iskolában. A fiúk-lányok száma érdekes módon ugyanannyi lett, 73-73 fő (egy főnél nincs adat). Az életkorra vonatkozó adatok azt mutatják, hogy a többség 11-14 éves, egyenletes az eloszlás.

A kísérlet menete: 8 szót kellett a diákoknak leírni diktálás után, majd ezekről készítettem statisztikát. Egyrészt az internet világhoz kapcsolódó kifejezések közül választottam: *e-mail/ímél, chat/cset,*

2. Anyag és módszer

A diákok nyelve azért érdekes, mert egymás közt többnyire „más nyelven” beszélnek, mint környezetükkel – a tanárral, a szülővel. Szókincsük nagyobb részét a felnőttektől, a serdültebb ifjúságtól, az idősebb tanulóktól sajátítják el, a kisebb hányadát pedig egymástól lesik el, s maguk alkotják. Ez elsősorban az iskolai és a mindennapi élet elnevezéseiben (a technikai újdonságokkal, sporttal, divattal kapcsolatos kifejezésekben), az előtérbe kerülő szexuális szókincsben mutatkozik meg. S a tömegkommunikációs eszközök fokozzák az érdeklődésüket az előbb felsoroltak iránt. Bár a diáknyelv beszélt nyelv, az írásbeli kommunikációjukban is jelentkezik szókincsük változása (Hoffmann 1996: 294).

Pont azért választottam diákokat a vizsgálatomhoz, mert az informatikai kifejezések átvétele, használata, írásban történő alkalmazása elsősorban rájuk jellemző, ma már az általános iskolások is rendelkeznek *ímél*-címmel, nap mint nap *csetelnek*, SMS-eznek egymással. A csevegőszobákban használt kommunikációt nevezi Érsok virtuális kommunikációnak, mivel az a fajta internetes (írott) nyelv a spontán beszéd írásos formájához hasonlít leginkább (Érsok 2006: 167). Emiatt lehet, hogy az idegen szónak számító szavakat már elkezdték magyarul írni.

Vizsgálatomat egy kisvárosi általános iskola egyik tagintézményében végeztem el a felső tagozatos osztályokban (7 osztály, 147 tanuló) (1., 2. táblázat):

Életkor	fiú	lány	összesen
10 év	1	2	3
11 év	19	16	35
12 év	13	16	29
13 év	16	14	30
14 év	19	21	40
15 év	5	4	9
n.a.			1
összesen	73	73	147

2. táblázat: Létszámok az életkorra lebontva

füjl/file, facebook. Ezeket a szavakon kívül még diktáltam néhány olyan jövevényszót, aminek az írásmódja a 2006-ban megjelent *Helyesírás* (Laczkó-Mártonfi 2006) könyv szerint már magyarul, de sokak írják még az angolos változatot. Ezek a szavak: a *diszkó*, a *kemping*, a *kóla* és a *kapucsinó*. Ezzel azt szerettem volna megnézni, hogy azokat a szavakat, amelyeket már korábban vett át a magyar nyelv, és régebben deklarálták a magyar helyesírási rendszerben, a diákok is magyarul írják-e.

Az utóbb említett szavak esetében egyértelmű, hogy már jövevényszavaknak számítanak, és elfogadott a magyaros írásmód, de az informatikai kifejezések esetében még nem olyan egyszerű eldönteni a dolgot. A Laczkó–Mártonfi szerkesztette *Helyesírás a fájl* magyarul írja, angolos írásmódot alkalmaz viszont az *e-mail*-nél és a *chat*-nél, a Facebook pedig még nincs benne a szótárban. A *fájl* kivételével a vizsgált informatikai kifejezések a helyesírási szabályok szerint még idegen szónak számítanak, mivel írásmódjuk még nem vált magyarossá, eredetük még mindenki számára egyértelmű.

Az eredményekkel kapcsolatos hipotéziseim a következők:

1. A diákok az angolos írásmód mellett a magyaros írásmódot is használják az informatikai kifejezésekben.
2. A már korábban átvett, kultúrával kapcsolatos szavak esetében (pl. *kóla*, *kapucsinó*) többségben a magyaros írásmódot alkalmazzák.

Meg kell jegyezni, hogy a vizsgálatot befolyásolta, hogy iskolai környezetben zajlott. Lehet, hogy inter-

netes csevegés közben, amikor nem merül fel a teljesítmény értékelésének lehetősége, másképpen írják le az adott szavakat.

3. Eredmények

A lediktált szavaknak igen sok változata született, és ez nemcsak annak köszönhető, hogy a kétféle írásmód (magyaros és angolos) gyakorlatilag egymás mellett létezik, hanem annak is, hogy nehézséget okozott mind az angolos, mind a magyaros írásmód helyesírása is: előfordulnak helyesírási hibák, illetve gyakran kezdik nagybetűvel a szavakat, olykor nyomtatott betűvel írják az egész szót vagy annak egy részét.

3.1. A vizsgált szavak alakváltozatai

Az első szó a *fájl* volt. Sokféle írásmód született. A 3. táblázat tartalmazza az összes írásmódot. A különböző szóalakokat igyekeztem csoportosítani, a helyesírási hibákat figyelmen kívül hagyva a magyaros *fájl* és az angolos *file* kategóriákba sorolni (4. táblázat), de voltak olyan szavak, amelyek egyik kategóriába sem kerültek be.

<i>nincs adat</i>	1
<i>fail</i>	6
<i>fáil</i>	1
<i>faile</i>	5
<i>fajl</i>	3
<i>fájl</i>	73
<i>fájl (file)</i>	2
<i>fálj</i>	4
<i>fály</i>	1
<i>fályl</i>	1

<i>fályl</i>	1
<i>file</i>	42
<i>file (fájl)</i>	1
<i>files</i>	1
<i>fíve</i>	1
<i>fjl</i>	1
<i>flaj</i>	1
<i>fláj</i>	1
<i>fle</i>	1

3. táblázat: A *fájl* írásmódja

<i>fájl</i>	78
<i>file</i>	44
<i>egyéb</i>	24
<i>nincs adat</i>	1

4. táblázat: A *fájl* szó magyaros és angolos írásmódja

A számok azt mutatják, hogy kicsit több mint a diákok fele írta magyarosan a *fájl*-t, a többiek az angolos írásmódot használták, vagy valamilyen köztes megoldást sikerült produkálniuk. A többi szóhoz képest elég sokan használták a magyaros írásmódot.

Az *e-mail/ímél* és a *chat/cset* szavak esetében viszont pont az ellenkezőjét figyelhetjük meg. A magyaros, fonetikus írásmódot alig használták a diákok.

(5. és 6. táblázatok). Ezeknél a szavaknál is csoportosítottam a leírt szavakat a magyaros és az angolos írásmód szerint (7 táblázat). Az magyaros *ímél* alak csupán hétszer fordul elő, *cset* pedig tizenháromszor. A többség az angolos *e-mail* és *chat* szavakat írta vagy próbálta leírni.

e mail	1
e. mail	1
eamil	1
Eimel	1
email/Email	31
e-mail	102
e-maile	1
email-e	2
imel	2
ímél	4
Ímél/e-mail	1

5. táblázat: Az imél szó írásmódjai

ceht	1
cet	2
chat	115
chath	1
cheat	3
chet	11
cset	12
cset/chat	1

6. táblázat: A cset szó írásmódjai

e-mail	140	chat	134
ímél	7	cset	13

7. táblázat: Az imél és a cset magyaros és angolos írásmódja

A facebook szót a felsős tanulók közül majdnem mindenki használja. Ennek ellenére sajnos nem mindenki tudta helyesen leírni az angolos írásmódját (8., 9. táblázat). A szó még nem magyarosodott, csupán arra voltam kíváncsi, hogy le meri-e írni valaki fonetikusán, magyarosan.

face book	1
facebok	4
facebook	138
FaceBuch	1
faceebok	1
fészbuk (Facebook)	1

8. táblázat: A facebook írásmódja

facebook	146
fészbook (Facebook)	1

9. táblázat: A facebook magyaros és angolos írásmódja

Az informatikai (számítógépes) kifejezéseken kívül más szavakat is leírtak a diákok. Ezek: a *diszkó*, a *kemping*, a *kóla* és a *kapucsinó*. Ezeket a szavakat már egyezményesen magyarosan írjuk, egyértelműen jövevényszavaknak minősülnek. A diákok közül mégis sokan írták még az angolos írásmód szerint.

dickó	2
dikó	1
disckó	1
disco	107
diszó	4
disco (diszkó)	1
disko	1
discó	1

A *diszkó* esetében a legnépszerűbb változat a *disco* (107 fő), ha a helyesírási hibával rendelkezőket is hozzáadjuk, 111-en írták így (10., 11. táblázat). A magyaros írásmóddal is próbálkoztak 27-en, ami a többi szóhoz képest nem is olyan rossz arány. Néhány szót egyik kategóriába se tudtam besorolni.

diszco	1
diszcó	1
diszko	1
diszkó	24
diszkó /disco	1
dyszko	1

10. táblázat: A diszkó szó leírásai

disco	111
diszkó	27
egyéb	9

11. táblázat: A diszkó szó magyaros és angolos írásmódja

A *kóla* és a *kapucsínó* esetében meglepett az eredmény, jobb arányra számítottam. A 143 főből csak

cola	132
cóla	1
coola	1
kola	1
kóla	9
kóla/cola	1
Pepsi	1

12. táblázat: A kóla változatai

A *kapucsínó* szót 45 alakban írták le. A sok változat azt mutatja, hogy ennek a változatnak a helyesírásával komoly problémájuk van a diákoknak. A következő szóalakok születtek:

caffucino (1), caphucino (1), capocino (1), cappucchino (1), capuccinó (1), capuchinó (1), capucino (1), capucínó (1), capucshinó (1), capuhino (1), chaphucino (1), chapicino (1), chappuino (1), chapucchino (1), chapuhcino (1), kapicino (1), kapucchino (1), kapucchino (1), kapuccino (1), kapuchion (1), kapucíner (1), kapucínó (1), kapucsió (1), cappuccino (6) cappuchino (9) cappucino 16 capuccino 7 capuchino 8 capucino 8 capucínó 2 chappuchino 2 chappucino 2 chapuchino 4 chapucino 2 kapuchino 16 kapuchinó 6 kapuchino 1 kapuchinó 3 kapucino 4 kapucínó 2 kapucsinó 2

camping	61
cemping	4
cenping	1
champing	1
kamping	3
kemping	68
kemping/camping	1
kenping	8

14. táblázat: A kemping szó alakváltozatai

3.2. A vizsgált szavak írásmódjainak összevetése

A diákok uralkodó többségben angolosan írják a jövővényiszavakat és az idegen szavakat, legyen szó akár az informatikai, akár a nem informatikai kifejezésekről. Az 1. ábra jól szemlélteti, hogy milyen arányban írják magyarosan a szavakat. Egyértelműen látszik, hogy a *fűjl* és a *kemping* esetében írták le az új, magyarosított alakot a legtöbben, több mint 50%

12-en írták le a *kólát* (12., 13. táblázat), a *kapucsínót* pedig 26-an.

A *kóla* esetében kevés alakváltozat születtek:

cola	134
kóla	12
egyéb	1

13. táblázat: A kóla magyaros és angolos változatai

kapucsínó 1 kapucsínó 21 kapucsínó (chapuchino) 1 kapucsínó/cappucino 1.

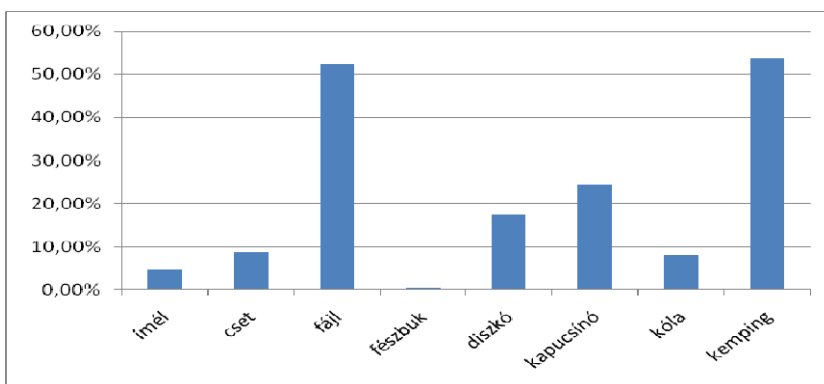
Azért vártam jobb eredményt, mert ezek a szavak elég gyakoriak, sokszor látjuk kiírva büfékben, boltokban, és általában már a magyaros írásmódot alkalmazzák a bolttulajdonosok is. Talán azért tartja magát olyan erősen az angolos írásmód, mert a boltokban megvásárolható termékeken, a nevükben vagy a leírásban még a *cappuccino* és a *cola* szerepel.

A *kemping* szó már elég régen meghonosodott, mégis csak egy kicsit több mint a diákok fele írta magyarosan (14., 15. táblázat). Valószínűleg azért tartja magát az angolos verzió, mert nagyon sok kempingnek a nevében angolos írásmóddal szerepel a szó, így többször látják a *camping* feliratot.

camping	67
kemping	80

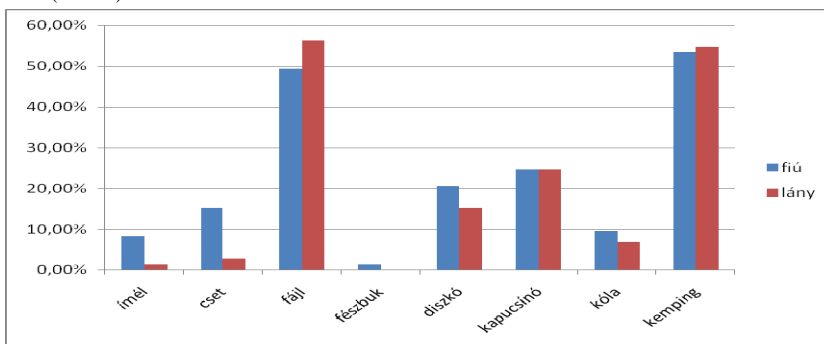
15. táblázat: A kemping magyaros és angolos írásmódja

használta ezt az alakot. Ezeket a nem informatikai kifejezések követik, ezek vannak a meghonosodás útján, az informatikai kifejezésekkel viszont óvatosabban voltak a gyerekek. Ennek két oka is lehet: az, hogy ezek a szavak később kerültek a nyelvbe, illetve az, hogy az informatika nyelve az angol, illetve az angol nyelv az élet minden területén uralkodó, így hátráltatja ezeknek a szavaknak a magyarosodását.

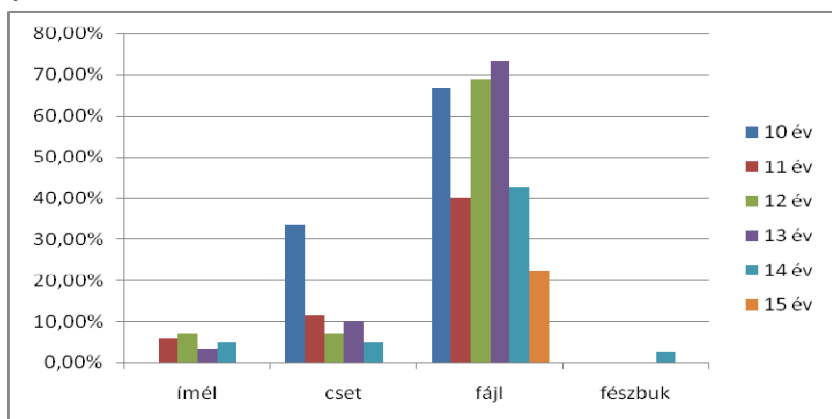
1. ábra: A magyar írásmód használata a vizsgált jövevényszavak és idegen szavak esetében

Ha a fiúk és a lányok arányát nézzük, nem mutatkozik szignifikáns különbség a magyaros írásmód alkalmazását tekintve (2. ábra).

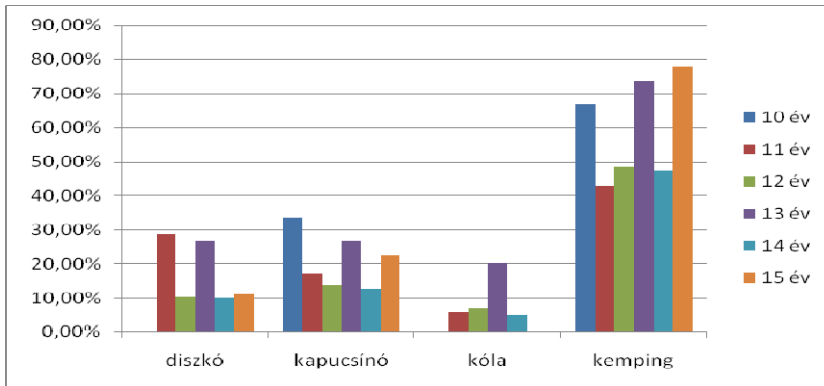

2. ábra: A magyar írásmód alkalmazása a fiúk és a lányok arányában

Az életkort figyelembe véve szintén nem látható semmilyen összefüggés. Nem függ az életkortól, hogy hogyan írják a szavakat (3., 4. ábra):

3. ábra: Az informatikai kifejezések magyaros írásmódja a nemek arányát figyelembe véve

4. ábra: A nem informatikai kifejezések magyaros írásmódja a nemek arányát figyelembe véve

4. Összegzés

A mai gyerekek, diákok már egy számítógép-központú világba nőttek bele, s az idegen nyelvi hatások is a legkülönbözőbb formákban érik őket. Értve ezalatt az idegen szavakat, ezenfelül egy mindent átfogó határendszerrel kell beszélnünk, mely magában foglal bizonyos hangtani, kiejtési jelenségeket, emellett még egyes nyelvtani, mondat szerkezeti sajátosságokat, a helyesírást is (Zimányi 2002: 500).

Dolgozatomban azt vizsgáltam, hogy mennyire jellemző a magyaros írásmód a felső tagozatos diákokra. Mivel a vizsgálat csupán néhány osztályra, összesen 147 főre terjed ki, az adatok elsősorban a vizsgált tanulóknak vonatkozhatnak, de ők is részesei a korosztályoknak, ezért némiképp rámutatnak korosztályuk nyelvhasználatára.

Első hipotézisem, miszerint a diákok az angolos írásmód mellett a magyaros írásmódot is használják az informatikai kifejezésekben, igaznak bizonyult, hiszen az eredmények azt mutatják, valóban előfordul a magyaros írásmód is az angolos mellett, ha nem is nagy százalékban. A *fájl* és a *kemping* az a két szó, amelyeknél már többségben van a magyaros írásmód, a többinél inkább csak elvétve jelenik meg. De az, hogy van rá adatunk, azt jelenti, hogy az átvett idegen szavakon kívül van egy (illetve több) másik, magyaros változat is, s azt jelentheti, hogy az adott szavak a változás útjára léphetnek. Hogy bekövetkezik-e a későbbiekben a változás, elterjed-e az új alak, azt a nyelvhasználói mindenképpen befolyásolni fogják. Az biztos, hogy most (még) kevesen használják az újabb, magyaros írásmódot, és valószínű, hogy ha a diákok körében ilyen kismértékű, az idősebbek nyelvhasználatában még kevésbé jelenik meg.

Második hipotézisem, miszerint a már korábban átvett kultúrával kapcsolatos szavak esetében (pl. *kóla*, *kapucsínó*) többségben a magyaros írásmódot alkalmazzák, nem nyert bizonyítást. Az eredmény egyrészt meglepő volt számomra, nagyobb arányban

vártam a magyaros írásmódot ezekkel a szavakkal kapcsolatban, ugyanakkor az angol nyelv térhódítása, lingua franca szerepe valamelyest magyarázhatja a dolgot. Ugyanis a diákok a hétköznapi életben valószínűleg ezeknek a szavaknak az angolos írásmódjával találkoznak elsősorban: hiába van kiírva a büfében (ha az van kiírva) a *kapucsínó* szó, ha a boltban megvett terméken a *cappuccino* szerepel. A *kóla* szó pedig azért ritkább, mert általában márkanevként találkozunk vele, ami az angol változatot tartalmazza. A kempingek tábláján a *Camping* szó szerepel, a diszkókon (és plakátokon) pedig a felirat inkább a *Disco* vagy valamilyen jelzővel a *disco*, a magyaros változat, a *diszkó* helyett. Ennek oka elsősorban, hogy a külföldiek számára is figyelemfelhívó legyen, könnyebben észrevegyék ezeket a helyeket. Másrészt maga az angol nyelvi hatás is folyamatos.

Jelenleg tehát két ellentétes jelenség mutatkozik: az egyik a magyarosítás, honosítás igénye, a másik pedig az angol nyelv térhódítása. A kérdés az, hogy melyik irány fog érvényesülni a hétköznapi életben: engedve az angol hatásnak „nemzetközivé” akarunk válni, vagy ápolni akarjuk magyar nyelvünket, és támogatjuk a magyaros írásmódot.

A kultúrával kapcsolatos szavak (*kapucsínó*, *kóla*, *diszkó* és *kemping*) jövője nem kérdéses, hiszen már jövevényszóként elfogadva a magyaros írásmód vált hivatalossá. Hogy az informatikai kifejezések – a fájl kivételével – magyaros írásmódja teret hódít-e, és ha igen, mikor, az nagymértékben függ a nyelvhasználóktól. Ennek a vizsgálatnak az eredménye azt mutatja, hogy a diákok még inkább ragaszkodnak az angolos írásmódhoz, még akkor is, ha annak leírása komoly helyesírási problémákat okoz számukra. Mindenesetre ahhoz, hogy pontos képet kapjunk ezen idegen szavak írásképeiről, érdemes lenne egy másik vizsgálat keretében megnézni, hogy kötetlen szövegalkotás során, illetve internetes csevegés közben hogyan használják ezeket a kifejezéseket.

Szakirodalom

- Bódi Zoltán 2002: Az internetes nyelvhasználattal összefüggő nyelvpolitikai kérdések. In.: Balázs Géza – A. Jászó Anna – Koltói Ádám (szerk.): *Éltető anyanyelvünk. Írások Grétsy László 70. születésnapjára*. Tinta Kiadó, Budapest: 81–85.
- Erdei Iván 2002: Újabb nyelvi hatások, avagy a mobiltelefonია térhódítása. In.: Balázs Géza – A. Jászó Anna – Koltói Ádám (szerk.): *Éltető anyanyelvünk. Írások Grétsy László 70. születésnapjára*. Tinta Kiadó, Budapest: 149–151.
- Érsök Nikolettá Ágnes 2006: Szóbeliség és/vagy írásbeliség. *Magyar Nyelvőr* 2006/2. szám. 165–176.
- Hoffmann Ottó 1996: Szóalkotási módok a 10–14 évesek ifjúsági nyelvében (Szóképzés). In: *Magyar Nyelvőr*. 294–301.
- Kiss Jenő 2003: A nyelvi változás. In: Kiss Jenő – Pusztai Ferenc (szerk.): *Magyar nyelvtörténet*, Budapest, Osiris Kiadó: 23–66.
- Kozocsa Sándor Géza 2008. Neologizmus. In: Szathmári István (főszerk.) *Alakzatlexikon. A retorikai és stilisztikai alakzatok kézikönyve*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2006: *Helyesírás*. Osiris Kiadó, Budapest: 242–245.
- Minya Károly 2003: *Mai magyar nyelvújítás. Szókészletünk módosulása a neologizmusok tükrében a rendszerváltástól az ezredfordulóig*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2003.
- Minya Károly 2011: *Változó szókinccsünk – A neologizmusok több szempontú vizsgálata*. Tinta Könyvkiadó, Budapest
- Sólyom Réka 2010. Neologizmusok kognitív szemantikai megközelítése. *Magyar Nyelvőr* 270–282.
- Szathmári István 2004. *Stilisztikai lexikon: stilisztikai fogalmak magyarázata szépirodalmi példákkal szemléltetve*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Zimányi Árpád 2002: Angol hatásra megújuló latinizmusok. In: Balázs Géza – A. Jászó Anna – Koltói Ádám (szerk.): *Éltető anyanyelvünk. Írások Grétsy László 70. születésnapjára*. Tinta Kiadó, Budapest: 500–504.

* * *

Dóra Zoltán

Abszolvál

Amint arról a tömegközlelési eszközök híreiből már korábban is értesültünk, 2015. január 1-jétől útdíjat kell fizetni az autótutakra és autópályákra való ráhajtás esetén. Természetes, hogy az intézkedést nem fogadta kitörő lelkesedés, hiszen senki sem örül annak, ha a kiadásai növekszenek. Az intézkedésnek bizonyára vannak gazdaságilag megmagyarázható okai. Nincs szándékomban, hogy akár mellette, akár ellene letegyem a voksom, legyen ez a politikusok/közgazdászok dolga. Csupán az ért írok a témáról, mert a Hír 24 hírportálján 2015. január 2-án erről az alábbi nyelvileg kifogásolható mondatot olvastam: „Négy megyematrixát kell váltania annak, aki a főváros és a Balaton közti távolságot szeretné autóval abszolválni.”

Úgy vélem, hogy ebbe a mondatba nem illik bele az *abszolvál* idegen szó. Az említett szó stílusértéke sem a beszédhelyzetnek, sem a témának nem felel meg.

Lássuk részletesebben! Az értelmező kéziszótár szerint az *abszolvál* a választékos stílus szava, elsősorban az iskola, főképp a felsőfokú oktatás nyelvben használatos. A Bakos-féle *Idegen szavak és kifejezések* című szótárban három jelentést találunk. Íme az első jelentés: elvégez, befejez (feladatot). A második az iskolai nyelvben használatos elvégez, befejez, záróvizsgát tesz, végez, míg a harmadik, régies stílusúnak minősítve, vallási értelemben használatos, így: feloldoz, felment. Ezekből a jelentésekből kiderül, hogy a sajtó nyelvbe nem való az említett szó. Használata ellen szól az is, hogy nem biztosítja megfelelően a feladó és a vevő közötti kapcsolatot. Nem valószínű ugyan, hogy a nyelvi kódot a vevő is ismeri.

Ha már az *abszolvál* szóba jött, említsük meg a vele rokon szót is, az *abszolutori*umot. Az egyetemi vagy főiskolai hallgatók, miután eleget tettek az összes tantervi követelménynek, és már csak a szakdolgozat meg az államvizsga van hátra ahhoz, hogy megszerezzék a diplomát, megkapják az *abszolutori*umot, azaz *abszolvál*nak. Az abszolutorium más szóval *végbizonyítvány*.

A címben szereplő szó, úgy tűnik, semmi más, mint nyelvi nagyképűség.

Ezek után mutassuk be, hogyan lehetett volna közérthetően, a mondanivalónak megfelelő stílusban megfogalmazni a mondatot. Például így: *Négy megyematrixát kell váltania annak, aki a fővárosból autóval szeretne a Balatonra utazni.*

Toma Kornélia

A retorikai tehetség gondozás 1999–2013 között

„Ha egyetlen Cicerót vagy Kossuthot vagy Deákot
adnak majd ezek a versenyek országunknak,
már megérte. Nem is beszélve arról a tapasztalatról,
melyet mi, tanárok nyerünk, s átadhatunk tanítványainknak,
a következő nemzedékeknek.”
(A. Jászó Anna 2004: 19.)

1. Bevezetés

A szónoklattan elmélete és gyakorlata az ókortól kezdve napjainkig élő tudáskincs, amelynek megszerzésére szinte minden művelt ember törekszik, kutatására, vizsgálatára pedig az arra elhivatottak. Kijelenthető, hogy az ókori klasszikus retorika a 20–21. században nyugati hatásra Magyarországon is újjáéledt, a figyelem középpontjába került a modern retorika művelői által. A hazai retorikai kutatásoknak az ezredforduló után lendületet adott, hogy a klasszikus retorikák megjelentek korszerű fordításban¹, hogy támaszkodhatunk a külföldi kutatások nagy mennyiségű anyagára², és hogy összefoglalások, retorikaelméleti tanulmányok³ sora jelent meg. A retorikaelmélettel párhuzamosan a retorikai gyakorlat is megerősödött. A modern retorika egyik újabb irányzata a retorikai elemzés újraélesztése, amelyre hazánkban elsősorban Adamikné Jászó Anna irányította rá a figyelmet az 1999-ben indított komplex retorikai programmal⁴, elméleti munkásságával⁵ és elemzési példáival⁶.

Mivel az egyes ember sorsa múlhat azon, hogy meggyőzően tud-e beszélni, és hogy felismeri-e, ha valaki manipulálni akarja a beszéde által, bizonyos, hogy szükség van az ókoriaktól kezdve főlhalmozott retorikai tudásra, tapasztalatra, jártasságra, attitűdre, amely alkalmassá teszi az embert, hogy a különböző retorikai szituációkban szónokként és/vagy hallgatóként helytálljon. A fiatal generációkat [„Y” (1980–1995 között születettek) és „Z” generáció (1996 után születettek)] tehát be kell vezetni a jó beszéd tudományába (a retorika szűkebb meghatározása), a tehetség gondozás keretében pedig a prózai műfajok elméletébe (a retorika tágabb értelmezése).

Mi motivált engem arra, hogy az országos egyetemi-főiskolai Kossuth-szónokverseny másfél évtizedes történetét föl tárjam? Több oka is van ennek. Ezek egy része személyes, például évekig tanítottam a pedagógusjelölteknek retorika tantárgyat a sárospataki főiskolán⁷. A Kossuth-szónokversenyre hat alkalommal készítettem föl tanítványaimat, akik közül Földesi Norbert I. helyezett lett 2000-ben, Lukács Ákos III. helyezett 2004-ben. Ennek köszönhetően felkérést kaptam retorikai elemzések készítésére és publikálására „A régi-új retorika” könyvsorozatban (2000–2009, 2011, 2014). Munkahelyemen 2002-ben retorikai konferenciát és szónokversenyt rendeztünk Kossuth Lajos születésének 200. évfordulója alkalmából. Ekkor készítettem el *Kossuth Lajos „Beszéd a sajtószabadságról”* című művének

¹ A megjelenés sorrendjében például Arisztotelész: *Rétorika* (1999), Cornificius: *A szónoki mesterség. A C. Herenniusnak ajánlott retorika* (2001); Quintilianus, Marcus Fabius: *Szónoklattan* (2008); Cicero, Marcus Tullius: *Cicero összes retorikaelméleti művei* (2012)

² A megjelenés sorrendjében például Corbett, Edward P. J. – Connors, Robert J.: *Classical Rhetoric for the Modern Student* (1965, 1999⁴); Bitzer, Lloyd F.: *The Rhetorical Situation* (1968); Perelman, Chaïm: *The Realm of Rhetoric* (1982)

³ pl. Adamik T. – A. Jászó A. – Aczél P.: *Rétorika* (2004); Aczél Petra: *Új retorika* (2009); Adamik T. (főszerk.): *Rétorikai lexikon* (2010); Adamikné Jászó Anna: *A retorikai elemzésről*. In: Markó Alexandra (szerk.) *Beszédtudomány: Az anyanyelv-elsajátítástól a zöngelkedési időig*. Budapest: ELTE és MTA Nyelvtudományi Intézete, 2012. 171–191; Adamikné Jászó Anna: *Klasszikus magyar retorika* (2013)

⁴ „A retorika a társadalomban – a társadalom a retorikában” konferenciák és az országos egyetemi-főiskolai Kossuth-szónokverseny megalapítása 1999-ben.

⁵ pl. *A retorikai szövegelemzés*. In: Adamikné Jászó Anna (2006), *Az olvasás múltja és jelene. Az olvasás grammatikai, pragmatikai és retorikai megközelítésben*. Trezor Kiadó. Bp. 445–53; *A retorikai elemzés fogalmának meghatározása a Retorikai Lexikon 1029–31. oldalán*; Corbett, Edward P. J.: *Irodalmi művek retorikai elemzése* (fordította A. Jászó Anna). In: Raátz-Tóthfalussy (2012), *A retorikai elemzés. A régi-új retorika*. Bp. 83–98.

⁶ pl. Adamikné Jászó Anna (2013), *Klasszikus magyar retorika. Argumentáció és stílus*. Holnap Kiadó. Bp.

⁷ Jelenleg az egri székhelyű Eszterházy Károly Főiskola Comenius Kara, amelynek telephelye változatlanul Sárospatak.

elemzését, amely később meg is jelent⁸. Egy alkalommal pedig – 2012. április 28-án, Miskolcon – az Eötvös József Országos Középiskolai Szónokverseny északkelet-magyarországi regionális fordulóján zsűrielnök voltam, és szakmai továbbképzés keretében *A szónok választási lehetőségei* címmel tartottam előadást. Az összefoglalás elkészítésével másrészt a retorikai tehetséggondozás értékeinek, eredményeinek bemutatása, ezáltal megerősítése, népszerűsítése is a célom.

2. A retorikai tehetséggondozás az ezredforduló után

Az alcím fölveti a kérdést: az ezredforduló fordulópontot jelent a magyar retorikai tehetséggondozásban? Igen, egy új korszak kezdetének tekinthető több szempontból is. Egyrészt 1999-ben hirdették meg először az országos egyetemi-főiskolai szónokversenyt, másrészt megfigyelhető, hogy ezzel egy időben a köz- és felsőoktatásban megerősödött a retorika. Retorikai képzést indítottak be számos helyen. A sárospataki pedagógusképző mintatantervébe is bekerült. Az 1999-től induló Szent Ignác Szakkollégiumban is tanul(hat)nak retorikát a kiemelkedően tehetséges egyetemi hallgatók. Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen az Eötvös Collegiumban 2002-2003-ban szintén elmélyíthették retorikai ismereteiket, képességüket a diákok. Aczél Petra és Balázs Géza megalapították a Retorikai és Kommunikációs Akadémiát (retorikaakademia.hu). Retorika Műhely indult a Budapesti Corvinus Egyetemen a Magatartástudományi és Kommunikációelméleti Intézet gondozásában is. 2006-tól a Semmelweis Orvostudományi Egyetemen is el lehet sajátítani a gyakorlati retorikát a Korányi Frigyes Szakkollégiumban, például a „Meggyőzni tudni kell” vitakészség-fejlesztő tréningben és a „Stílus maga az ember” protokoll- és retorikai kurzuson, amelyek az alapképzésben kapnak helyet.

A köznevelésben a saját vélemény megfogalmazását a hatályos Nemzeti alaptanterv [110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet] már az 1-4. évfolyamon megköveteli, majd ezt továbbfejlesztve az 5-6. évfolyamon elvárja, hogy a tanuló a saját véleményét meg tudja védeni érvekkel. A 9-12. évfolyamos diákoknak együtt kell működniük a csoportos beszélgetésben, vitákban; fel kell ismerniük a manipulációs szándék(ok)at, a hibás következtetéseket és a megalapozatlan ítéleteket. A közműveltségi tartalmak között az alábbi reto-

rikai ismeretek jelennek meg közvetlenül a Natban:

– Beszédkésztség, szóbeli szövegek megértése, értelmezése és alkotása:

Hallás utáni értés: beszédszándékok (tájékoztató, kapcsolattartás, beszélgetés, meggyőzés, manipuláció); érthető, jól artikulált, összefüggő beszéd, nyelvi és nem nyelvi kódok, kulturális, magatartásbeli jellemzők; beszélt nyelvi szövegek kommunikatív, retorikai jellemzői.

Monologikus szöveg (előadás, szóbeli beszéd) és memoriterek értelmező tolmácsolása.

– Olvasás, az írott szövegek megértése:

Szövegelemzési eljárások: eltérő kommunikációs célú szövegtípusok nyelvi, szerkezeti, szöveghasználati jellemzői; közlési és olvasási funkciók, retorikai eljárások; logikai kapcsolatok, koherenciateremtő elemek; szépirodalmi művek műfaji természetének megfelelő elemzési eljárások; szövegek retorikája és stíluselemei.

– Írás, szövegalkotás

Folyékony, olvasható, a mondanivalónak megfelelően jól tagolt, rendezett, áttekinthető íráskép; szövegek (elbeszélés, leírás, jellemzés, rövid érvelés, esszé, értekezés, szóbeli beszéd, vita, önéletrajz, kérvény, motivációs levél, elektronikus műfajok) kommunikációs és műfaji jellemzői, szabadírás; nyelvtani, nyelvhelyességi, szövegtani, retorikai stilisztikai ismeretek alkalmazása.

– Anyanyelvi kultúra, ismeretek az anyanyelvről:

Retorikai alapismeretek: az élőbeszéd fajtái, a nyilvános beszéd, a meggyőző szövegműfajok, érvelés, tétel, állítás, érvtípusok, cáfolat, bizonyítás.

A kerettanterv (a gimnáziumok 9–12. évfolyama számára⁹) hangsúlyozott célja a hétköznapi és közéleti szövegek elemzése, és az ilyenek megalkotásában való jártasság biztosítása, a kritikus gondolkodás fejlesztése, a manipuláció elleni felvértezés. Nos, a fiatal szónokok beszéde, előadásmódja fémjelzi a szabályozó dokumentumok előírásait.

Ahogy már utaltam rá, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanárképző Főiskolai Karának Magyar Nyelvtudományi Tanszéke¹⁰ 1999. no-

⁸ *Magyar Nyelv* 103: 3, 328–338.

⁹ Az 51/2012. (12. 21.) számú EMMI rendelet 3. melléklete

¹⁰ Az évek során változott a retorikai konferenciát és Kossuth-szónokversenyt meghirdető szervezeti egység(ek) neve az egyetemi szervezeti átalakítások miatt. Az évek múlásával társszervezők is megjelentek a főszerző mellett. 2000-tól a Magyar Nyelvtudományi Társaság és az Anyanyelvápolók

vember 12–13-án rendezte meg először, hagyományteremtő céllal „A retorika a társadalomban – a társadalom a retorikában” című konferenciát és az országos egyetemi-főiskolai Kossuth-szónokversenyt (A. Jászó – L. Aczél 2000: 7). A *Magyartanítás* című folyóirat 2000. évi első számának címlapján már ott láthattuk Vastagh Pál Kossuth Lajost ábrázoló festményét, s alatta a hírt: „Kossuth Lajos a névadója az ELTE Tanárképző Kara által kezdeményezett szónoki versenynek” – utalt a kezdetre Grétsy László, a verseny egyik szervezője (A. Jászó 2009: 211). A rendezők hosszú távra terveztek, már az első versenyfelhívásban közzétették: a konferenciákat a jövőben tematikusan szeretnék megtervezni (A. Jászó–L. Aczél 2000. Függelék). Az egymásra épülő témák az alábbiak voltak:

1. *A retorika a társadalomban – a társadalom a retorikában* (1999. november 12–13.)
2. *A szónoki beszéd részei és a beszédfajták* (2000. november 10–11.)
3. *A klasszikus retorikai bizonyítás* (2001. november 9–10.)
4. *A modern retorikai bizonyítás* (2002. november 8–9.)
5. *A szónoki beszéd kidolgozása* (2003. november 7–8.)
6. *A szóképek és a szónoki beszéd* (2004. november 12–13.)
7. *A szónoki beszéd kidolgozása; „...az élet irtózasok zűrzavarában nincs más menekvés, csak a jól fogalmazott mondat...” Márai Sándor* (2005. november 11–12.)
8. *A memória és a szónoki beszéd* (2006. november 10–11.)
9. *Az előadásmód és a szónoki beszéd* (2007. november 9–10.)
10. *A testbeszéd és a szónoklat* (2008. november 7–8.)

Szövetsége, 2003-ban egyszeri alkalommal az ELTE Fonetikai Tanszéke, 2009-től a Magyar Nyelvtudományi Társaság Magyartanári Tagozata, 2013-ban a Rákóczi Szövetség.

A rendezvény meghirdetői a kezdetektől napjainkig Grétsy László és Adamikné Jászó Anna, a verseny alapítói. Grétsy László kolléganőjét, Adamikné Jászó Annát az egész rendezvénysorozat megáldójaként nevezte meg egy alkalommal (A. Jászó – L. Aczél 2001: 170). Adamikné Jászó Anna munkájáért 2008-ban átvehette az Év Nyelvművelője díjat (Szilassy 2010). Az alapítók mellett később megjelentek a társzerkezeti egységek vezetői is, 2010-től pedig Raázt Judit (ELTE) és kollégái a rendezvény szervezői.

11. *A retorika és határtudományai* (2009. november 13–14.)
12. *A retorika és a filozófia* (2010. november 5–6.)
13. *A retorikai elemzés* (2011. november 18–19.)
14. *Az egyházi retorika* (2012. november 9–10.)
15. *A politikai retorika* (2013. november 8–9.)

A konferenciák témája szó szerint „A régi-új retorika” című *konferenciakötetek* címévé vált néhány kivétellel (1., 3., 7., 12, 15. kötet).

A retorikai kérdéseket tárgyaló tudományos tanácskozás megteremtésével a szervezők célja az volt, hogy újraértelmezzék a retorikát, meghatározzák a feladatát, megkeressék a helyét modern világunkban és a nyelvtudomány sok régi és új diszciplínája között (A. Jászó – L. Aczél 2000: 7). A célok megvalósításában több előadó évről évre közreműködött: Adamik Tamás (1999–2002, 2004–2006, 2008, 2010–2011), Bencze Lóránt (1999–2002, 2004), Balázs Géza (2001–2002, 2005), Sztítás Benedek (2008–2009, 2013), más előadók pedig egy-egy alkalommal léptek a konferencia közönsége elé.¹¹

Az alábbiakban a retorikai tehetséggondozásban résztvevőket veszem sorra, s nevezem meg, de nem a teljesség igényével, hiszen azt már megírtam „A politikai beszéd” című kötetben (2014: 14–26).

A konferenciát minden évben *szónokverseny* követte. A verseny meghirdetésével a szervezők célja a közéleti, szakmai, pedagógiai szerepekre való felkészítés, a komplex nyelvhasználat színvonalának emelése, a középiskolai retorikatanítás segítése, retorikai műhelyek megteremtése volt (A. Jászó – L. Aczél 2001: 7).

A versenyszituáció nem valódi szónoki helyzet. V. Raisz Rózsa szerint „az alkalom sajátos (verseny), nem az a célja a szónoknak, hogy meggyőzze az igazságáról hallgatóit, hanem hogy számot adjon szónoki képességeiről. A hallgatóság is sajátos: a zsűri, a versenyzőtársak, továbbá néhány érdeklődő tanár, nyelvész... Sajátos még az is, hogy a szónoknak megadott témához kell beszédet alkotnia (lehetőleg nem sablonosat), s azt megtanulva elmondania. Ilyen helyzetben nem könnyű (ha már a szöveg elkészült, és megtanulta is a versenyző) természetesen viselkedni és megszólalni, azaz mesterkéletlenül élni a nonverbális elemekkel” (2012: 113).

Az egyetemi-főiskolai szónokversenynek időközben „született édestestvére”, amely a Kö-

¹¹ Az előadók teljes névsora elolvasható az említett „A politikai beszéd” című kötet 15. oldalán.

zépiskolások Országos Kossuth Szónokversenye nevet kapta. A két verseny kapcsolódik egymáshoz. A középiskolások versenyének szervezője, Szatmári Gábor, a Ceglédi Rádió főszerkesztője. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem szintén évek óta meghirdeti az Eötvös József országos középiskolai szónokversenyt a 9–11. évfolyamos diákok részére. A három forduló (iskolai verseny, regionális közép-döntő, országos döntő) után az országos döntő I. helyezettjét a szervezők meghívják az egyetemi-főiskolai szónokversenyre. Ugyanez történt 2003-ban, amikor az országos „Édes Anyanyelvünk” nyelvhasználati verseny Kazinczy-díjas legjobb középiskolai versenyzőjét meghívták a Kossuth-szónokversenyre. Az evangélikus gimnáziumok is évente megrendezik szónokversenyüket, s a mindenkori első helyezett részt vehet az egyetemi-főiskolai versenyen. 2002–2013 között összesen 49 középiskolás diák versenyzett a 18–30 év közöttiekkel.

Míg az első versenyt csak a pedagógusképző intézmények nappali tagozatos hallgatói számára hirdették meg, a második versenybe már bekapcsolódhattak a joghallgatók és a 18–30 éves fiatalok is, a negyedik versenytől kezdve már a teológushallgatók is megmérethették magukat, a tizenkettedik versenyre pedig már a bölcsészettudományi karok nappali tagozatos hallgatói is benevezhettek. A versenyzők létszáma 25–61 fő között mozgott évente. A legtöbb versenyző (30–50 fő között) egy magyar (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bp.) és egy határon túli magyar egyetemről [Babeş-Bolyai Tudományegyetem (Kézdivásárhely, Kolozsvár, Marosvásárhely, Szatmárnémeti, Székelyudvarhely)] érkezett. 10–30 fő közötti szónokjelölt képviselt tíz magyar¹² és hat határon túli magyar intézményt¹³. További negyvenhét magyar és tizenöt határon túli magyar intézmény 10 fő alatti versenyzői létszámmal volt jelen a versenyeken. A rendezvényre a résztvevők a Kárpát-medencéből (harminchárom magyar, nyolc romániai, három szlovákiai, két szerbiai,

egy ukrainai) és egy csehországi településről érkeztek.

A másfél évtized alatt 172 **felkészítő tanár** működött közre az ifjú szónokok kiművelésében. A legtöbb (16–41 fő) diákot versenyeztető tanárok: Aczél Petra (41 fő), Zs. Ambrus Ágnes (22 fő – határon túli), Szitás Benedek (19 fő), Jancsó Miklós (18 fő – határon túli). Vannak olyan tanárok, akik szinte minden évben felkészítettek versenyzőt (pl. Aczél Petra, Zs. Ambrus Ágnes, Jancsó Miklós, Máthé Dénes, Pethő József, Szitás Benedek); voltak, akik kezdetben működtek aktívan közre, később már nem (pl. Bencédy József, Demény Piroska, Gáspári László, Nagyné Markó Julianna, Vörös Ferenc); vannak, akik (pl. Laczkó Mária, Sólyom Réka, N. Tóth Anikó, Tremmel Flórián) az utóbbi év(ek)ben kapcsolódtak be, átveve a stafétabotot a kollégáiktól, s így továbbra is biztosítva van az adott intézmény képviselője rangos eseményen.

A szónokverseny kétfordulós. Először az előre megadott kötelező témában elkészített beszédet (maximum 6 perc) kell papír nélkül elmondani. Majd – a második versenynapon – a rögtönzött beszédek (maximum 3 perc) hangzanak el. 1999-ben még az előre megírt beszédet két változatban (pró és kontra) kellett elkészíteni, s a helyszínen sorsolták ki, hogy a versenyzőnek melyiket kell elmondania. A továbbiakban egy változatot kellett készíteniük a fiataloknak, s azt adathordozón a szervezőknek eljuttatni, hogy a konferenciakötetben közzétehesék. Kezdetben csak a legjobbban tartott beszédeket publikálták, 2002-től azonban minden versenyző beszédét, aki elküldte a szerkesztőknek. Összesen 623 beszéd jelent meg a tizenöt kötetben. A közölt beszédekből „lemérhető, hogy milyen színvonalú beszéd írására és előadására képes egy fiatal” (Adamikné Jászó 2001: 287).

A szónok maga határozza meg, hogy kötelező beszédét milyen közönségnek szánja: politikusoknak, minisztériumi tisztviselőknek, szülőknek, kortársaknak stb. 2002-től sajátos situációt is választhatnak, amelyet a beszéd megkezdése előtt közölniük kell. 2011-től kérik a versenyzőket, hogy határozzák meg az általuk elmondott beszéd fajtáját (törvénytörvényi, tanácsadó, bemutató) és a situációt, és előre közöljék a zsűrivel és a közönséggel, ezt azonban a versenyzők csak elenyésző létszámban teszik meg.

A kezdetektől fogva Koltói Ádám főiskolai docens (ELTE) válogatta össze és kínálta föl a zsűri számára a szónokverseny kötelező és rö-

¹² Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola (Szombathely), Debreceni Egyetem, Eszterházy Károly Főiskola (Eger), Károli Gáspár Református Egyetem (Bp.), Kodolányi János Főiskola (Székesfehérvár), Miskolci Egyetem, Nyíregyházi Főiskola, Pázmány Péter Katolikus Egyetem (Piliscsaba), Szegedi Tudományegyetem, Veszprémi Pannon Egyetem

¹³ Bél Mátyás Tudományegyetem (Besztercebánya), Bod Péter Tanítóképző Főiskola (Kézdivásárhely), Konstantin Filozófus Egyetem (Nyitra), Protestáns Teológiai Egyetem (Kolozsvár), Újvidéki Egyetem, Ungvári Nemzeti Egyetem.

tönzésre szánt témajavaslatait, címöleteit.¹⁴ A zsűri ezek közül választott. A legtöbb közérdekű és időszerű kötelező versenytéma klasszikus magyar költőktől, íróktól (Vörösmarty Mihály, Arany János, Petőfi Sándor, Kisfaludy Sándor, Berzsenyi Dániel, Babits Mihály, Szabó Lőrinc, Katona József) való, ám 2013-ban egy kortárs magyar költő, Varró Dániel verssorai sarkallták beszéd megírására a fiatalokat. Emellett egy-egy gondolkodó, politikus, író, kritikus (Francis Bacon, Kossuth Lajos, Bálint György) papírra vetett sorai is életre keltek az aktualizálással. Egy szó-lással (családban marad) kombinált kérdés a mai magyar társadalmat érintő témát kínált fel a megszólalóknak. Azokat a témákat, amelyeket a zsűri nem választott ki, Koltói Ádám közzétette a 2009-es kötetben (A. Jászó 2009: 216–222). Segítségként ajánlotta „mindazoknak, akik rétori szárnyakkal próbaprepülésekre készülnek” (i. m. 216). A több mint 600 beszéd elolvasása után kimondhatjuk, hogy a beszédtemák ügyé avatása során „... ahány vállalkozó szellem, annyiféle témaközelítés tanúi lehetünk: a mindennapi élet apró-cseprő eseményeitől egészen akár filozófiai magasztalokig röptének az ifjú szónokok.” (N. Tóth 2012: 149)

A fiatal szónokok munkáját a szervezők és a szónokverseny támogatói sokféle díjjal honorálták. Az I., II., III. helyezések mellett a **zsűri**¹⁵ különdíjakat is kiad, és a közönség is szavazhat, véleményét a közönségdíjban fejezheti ki. Az értékelés szempontjai a verseny kezdete óta: „a szöveg tartalma, tudása, hangosítása, előadása, az előadó magatartása”. „Mindegyik szempontra 10, összesen 50 pontot lehetett adni.” (A. Jászó – L. Aczél 2000: 7) 2005-től a legjobb női versenyző megkaphatja a Magyar Asszonyok Érdekszövetsége által alapított Gulácsy Irén-díjat; a legszebben beszélő versenyző pedig a Magyar Rádió díját. 2006-tól a legjobb határon túli versenyzőnek a Rákóczi Szövetség ítél oda díjat, az é hang ejtéséért és a helyes beszédért pedig a Bárczi Géza Alapítvány. 2010-től a Leghumorosabb szónok díját is kiosztják. 2011-től a leggazdagabb szó-kincsű szónokot a Tinta Könyvkiadó díjazza, a leghatásosabb beszédért a Kossuth Szövetség, a legjobb szerkezetű beszédért pedig a Chronos Kiadó díját lehet elnyerni. Az évek során 67 támogató szervezet, intézmény stb. emelte a szervezők munkájának színvonalát. Mindvégig jelen

volt az oktatásért felelős minisztérium, a Magyar Nyelvtudományi Társaság, a Magyar Nyelvőr, a Tinta Könyvkiadó, a Trezor Kiadó. Sajnos a 15. versenyre lecsökkent a támogatók száma. Csak remélhetjük, hogy a jövőben újra többen lesznek, hiszen nemes ügyet támogathatnak, amelynek a következő generációk magán- és közéletében egyaránt lesz gyakorlati haszna. Tudniillik „tudáskincs” birtokába jut az, aki megtanul a helynek, az időnek, a hallgatóságának, a témának, a saját személyiségének stb. megfelelően szólni.

A másfél évtized alatt 685 versenyző szónokolt. Ez kiemelkedő létszám a (retorikai) tehetséggondozás szempontjából, haszna pedig felbecsülhetetlen, hiszen a jó érvelést a fiatalok életük minden színterén alkalmazhatják, s ez sikeressé teheti őket. A 184 **díjazott versenyző** közül sokan évről évre megjelentek a versenyeken, kama-toztatva az előző versenyekre való felkészülésben, szónoklásban megszerzett tapasztalataikat. Voltak, akik többször is elnyertek díja(k)a(t). Négy-szer: Dudás Róbert Gyula¹⁶; háromszor: Bokor Ágnes, Furo József, Fülöp Júlia, Gödri Réka Re-beka, Lukács Ákos, Miklós András, Pölcz Ádám¹⁷, Száraz László; kétszer: Deme Barnabás, Fehér Balázs, Györffy Kinga, Juhász Márton, Kantár Balázs, Katona Ágnes, Kovács Dénes, Kupó Péter, Lokodi Zsolt, Müller Henrietta, Papp Márton, Porcel Beáta, Rétvári Márton Gergely, Somlai Attila, Szöcs Csongor Ernő, Tóth Juliana, Varga Sándor.

A legtöbb díjat (18 díj) a határon túli (!) Babeş-Bolyai Tudományegyetem diákjai nyerték. 17 díjat az Eötvös Loránd Tudományegyetem, 11 díjat a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 10 díjat a Miskolci Egyetem, 7 díjat a Protestáns Teológiai Intézet (Kolozsvár), 6-6 díjat az Ungvári Egyetem, a Nagy Mózes Elméleti Líceum (Kézdivásárhely), a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola és a Bod Péter Tanárképző Főiskola (Kézdivásárhely) versenyzői könyvelhetnek el. Kimondhatjuk tehát, hogy a Kossuth-szónokverseny a retorikai tehetséggondozás szempontjából kiemelkedő országos, Kárpát-medencei rendezvény.

A kötelező versenybeszéd **retorikai elemzésére** a szervezők 50 szakembert kértek föl a vizsgált időszakban. Legtöbben évről évre elemeztek beszédet, ám észrevehető, hogy ebben a

¹⁴ A beszédtemák teljes listája „A politikai beszéd” kötet 20–22. oldalán olvasható.

¹⁵ 15 év alatt 17 fő vett benne részt. Koltói Ádám főiskolai docens (ELTE) és Horváth Zsuzsanna tudományos munkatárs (OKI) minden évben.

¹⁶ Később a verseny titkára lett, majd a zsűriben munkálkodhatott. 2010-ben a Hangadók Közhasznú Alapítvány ügyvezető elnökeként megalapította a Leghumorosabb szónok díjat.

¹⁷ A 2014-ben megtartott versenyen az ELTE BTK PhD-hallgatójaként a zsűri titkári feladatát látta el.

munkafázisban is megjelent egy újabb generáció, amely a tapasztalt kollégáktól át tudja venni a feladatokat. A kötetekben közölt 623 előre megírt szöveg és azok elemzései (kezdetben inkább az írott szöveg, 2012-től az előadott szónoklatokról készített videofelvételek alapján is) kitűnő alapanyagai a retorikai vizsgálatnak, és eredményeket szolgáltatnak az elmélet és a gyakorlat számára egyaránt. A felvételek által lehetővé válik, hogy az utókor az előadás módját és körülményeit is megvizsgálhassa. Arisztotelész „Rétorika” című munkájában hangsúlyozta, hogy „ha a szónoki előadásra szánt beszédet megfosztják az előadás körülményeitől, nem fejt ki sajátos hatását (...)” (III. könyv, 12. fejezet, 162). A felvételek által tehát lehetővé válik, hogy az utókor az előadás körülményeit is megvizsgálhassa, összevethesse a versenyzők előre megírt és a közönség előtt elmondott beszédét stb.

Szerencsére anyanyelvi versenyek, amelyeket évek, évtizedek óta meghirdetnek, szép számban vannak (Szilassy 2010: 3). Ezek sorába illik az a retorikai rendezvény is, amelyet az előzőekben

bemutattam. Előttém több kolléga is összefoglalta a részeredményeket, például Aczél Petra „Kossuth retorikai konferencia és szónokverseny. 1999. november 12–13.”; Adamikné Jászó Anna „A retorikáról és a szónokversenyekről”; Máthé Dénes „Egyéniség a közéletben” című írásában. A rendezvény életében eltelt hosszabb idő (15 év) azonban most engem ösztönzött arra, hogy összefoglalást nyújtsak. A 2000–2013 között megjelent köteteket áttekintve megállapítottam, hogy a szervezők, a konferencia előadói (26 fő), a felkészítő tanárok (172 fő), a versenyző diákok (685 fő) és az általuk képviselt intézmények (85), a zsűri (17 fő), a díjazottak (184 fő), a támogatók (67 szervezet, intézmény stb.), a díjazott versenyzők beszédeit elemző tanárok (50 fő) összességében több mint ezren járultak hozzá a retorikai hagyomány ápolásához, átadásához. Ez páratlan összefogás egy értékes, hasznos ügy érdekében. Isten éltesse 15. születésnapján a retorikai konferenciát és Kossuth-szónokversenyt!

E cikk bővített változata „A régi-új retorika” könyvsorozat „A politikai beszéd” (2014) című kötetében olvasható (14–26).

Irodalom

- Aczél Petra 2000. Kossuth retorikai konferencia és szónokverseny. 1999. november 12–13. *Magyar Nyelvőr* 124: 3. <http://www.nyelvor.c3.hu/period/1243/124320.htm> (2014. január 16.)
- „A régi-új retorika” sorozat 1–15. kötete (2000–2014)
- Arisztotelész 1999. *Rétorika*. Telosz Kiadó. Bp.
- A. Jászó Anna – L. Aczél Petra (szerk.) 2000. *A retorika a társadalomban – a társadalom a retorikában*. Trezor Kiadó, Bp.
- A. Jászó Anna – L. Aczél Petra (szerk.) 2001. *A szónoki beszéd részei és a beszédfejlesztés*. Trezor Kiadó, Bp.
- A. Jászó Anna – Aczél Petra (szerk.) 2004. *A szónoki beszéd kidolgozása*. Trezor Kiadó, Bp.
- A. Jászó Anna (szerk.) 2009. *A testbeszéd és a szónoklat*. Trezor Kiadó, Bp.
- Raátz Judit – Tóth Etelka (szerk.) 2014. *A politikai beszéd*. Trezor Kiadó, Bp.
- V. Raisz Rózsa 2012. Téma – és egy nem mindennapi variáció/ Rád András László szónoki beszédéről. In: Raátz–Tóthfalussy: *A retorikai elemzés*. Bp. 112–4.
- N. Tóth Anikó 2012. Hazugság van, de Rétvári Márton Gergely beszéde kísérlet az igazság megkeresésére. In: Raátz–Tóthfalussy: *A retorikai elemzés*. Bp. 149–50.

Elektronikus irodalom

- Máthé Dénes é. n. Egyéniség a közéletben. http://www.rmpsz.ro/web/images/magiszter/2008_tavaszi/16.pdf (2014. január 16.)
- Szilassy Eszter 2010. Felsőoktatási anyanyelvi versenyek az új évezredben. *Anyanyelv-pedagógia* 3. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=279> (2014. január 16.)

* * *

Minya Károly

Korunk hőse: a szelfizős dalia

Az Édes anyanyelvünk nyelvhasználati verseny Kárpát-medencei döntője

42. alkalommal rendezte meg 2014 októberében Sátoraljújhely Város Önkormányzata és a helyi Kossuth Lajos Gimnázium és Szakképző Iskola több társrendezővel és támogatóval az Édes anyanyelvünk nyelvhasználati verseny Kárpát-medencei döntőjét. A Kárpát-medencei jelző utal arra, hogy határon túli középiskolások is részt vesznek a versenyen, és ami fontos: néhány éve nem külön csoportban, hanem együtt a „hazaiakkal”. Mint sokak által ismert, a megmérettetés két részből áll: egy írásbeli fordulóból, amely grammatikai és a nyelvhasználattal kapcsolatos feladatokat tartalmaz, valamint egy szóbeliből, amelyen négy téma közül három percen belül el kell adniuk a diákoknak.

Nem véletlen, hogy a zsűri tagjai nem szoktak fogadást kötni. Nevezetesen abban nem fogadnak, hogy a szóbeli választható négy témája közül melyik lesz a „legkelendőbb”, azaz melyiket választják a legtöbben. Jómagam minden évben esküdni mernék arra, hogy melyik lesz a „nyerő”, aztán mindig felülök, úgyhogy jövőre fogadom, hogy nem fogadok. A legutóbbi döntőn a következők volt a választék: 1. Hová fejlődés, emberiség? (Vallomás baráti körben); 2. Közösségben és mégis egyedül? (Fejtegetés a magány és társas lét problémáiról a teremben ülőknek); 3. Miért tartasz háziállatot? (Nyilatkozat egy körkérdésre válaszolva); 4. Ha én lennék a polgármester... A három legfontosabb teendőm. (Hozzászólás az osztályfőnöki órán).

Ha csupán egy hajszállal is, de „győzött” a második téma, és rögtön utána az első volt a leggyakoribb. Pedig velem együtt tényleg többen megesküdtünk volna arra, hogy a háziállatról joggal szóló szeretetszövegek, vagy a „Na most megmondom, hogy mit tennék én a polgármester helyében!” gondolat-sor lesz a nyerő. Nem így történt. A nehezebbet szívesebben választották a diákok.

Országszerte ez az egyetlen olyan tanulmányi verseny, amelyen a középiskolás a megfelelési kényszer leszámítva ösztintén meg kell hogy nyíljon, a bírálóbizottság pedig szinte megismerheti a diák jellemét. Engem személy szerint nagyon kellemes meglepetés szokott érni. Valóban tartalmas, érett, találó gondolatoknak, és nem utolsósorban nyelvi kreativitásnak lehettem fültanúja. Elképzelhető, hogy nem is egy közülük idézet valahonnan, de mégis jó ilyen mondatokat a fiataloktól hallani. Íme, néhány példaként: „A külső fejlődést be kell érnie a belső fejlődésnek.” „A globalista világvallás dogmája a fogyasztás. Elfogyasztjuk a bolygót és önmagunkat.” „Egyszemélyes boldogság nem létezik.” (Hervay Gizella) „A kiteljesedés csak közösségben lehet.” „Az emberiség fejlődésével nőtt a magányos farkasok száma.” „Mindenki csak magára gondol, rám csak én.” „A társaság hiánycikk.” „A közösség nem azonosul velünk, mert mi nem akarjuk.” „Hiába van 500 ismerősöd a Facebookon, ha mindig egyedül sétálsz a parkban.” „Lájkban mérik az embert.” „A neved: potenciális lájkoló.” „A szeretet ad magabiztosságot, míg a magány elveszi azt tőlünk.” „Szükség van az ölelésre, az nem olyan, mint 15 szívet elküldeni az interneten.” „A pénz az ember gyöngye pontja.” „A fészbukos, szelfizős dalia korunk hőse.” „Tévézombik vagyunk, csak úgy szívjuk magunkba a sok szennyet.” „Hightechparadicsomban élünk.” „A társaság hiánycikk.” „Felöltjük az sms-álarcot. E mögé bújunk, mert félünk megmutatni a valódi érzésünket. És az is fontos, hogy a mosoly ne csak jelmez legyen.” Az egyik versenyző a fejlődésről el-mélkedve azt találta mondani, hogy szeretne jogosítványt szerezni, mielőtt az intelligens, önmagát vezető autót feltalálnák, ugyanis ez a férfivá válás kritériuma. És nem szükséges intelligens hűtő sem, amely számon tartja, hogy melyik étel fogyott el, azt majd megteszi a leendő feleség. Új szóval is megismerkedhettünk, és ez a *snapchat*: pillanatkép rövid szöveggel egy személynek. A fénykép az üzenettel együtt legkésőbb 10 másodperc múlva eltűnik a címzett telefonjáról és magából a rendszerből is.

Egyszóval nagyon tanulságosak és nagyon érdekesek voltak ezek az előadások, igazi próbatétel a nagyszámú hallgatóság előtt bátran és összefüggően beszélni. S időnként ezt „fűszerezte” a határon túli magyarok zárt *ë* hangzója és diftongusai.

Sátoraljaújhely és Széphalom e versenynek köszönhetően immár 42. alkalommal volt a magyar nyelv végvára és fellegvára. Kora ősszel az ország középiskoláiból ideérkező magyartanároknak és a diákoknak e háromnapos verseny igazi felüdülés. És ők nem is korunk hősei, nem is fészbukos daliák, hanem anyanyelvüket szerető fiatalok. S nem fészbukmatrica a jutalmuk, hanem egy egyszerű szelle-mi élmény.

A versenyhez szorosan hozzátartozik az értékelés. A bírálóbizottság tagjai elmondják tapasztalataikat és javaslataikat. Jómagam is így tettem, és mivel már nagyon sok tanácsom megfogadtatott, ezért csupán néhányat szeretnék kiemelni. A legnehezebb feladat még mindig a szerkezet felépítése: a valahonnan valahova haladás érzékeltetése. Továbbra is nagyon fontos és egyben nehéz: meg kell győzni és meg kell nyerni a hallgatóságot. Két konkrét javaslatom: minden szövegbe célszerű bcsempészni egy csipetnyi humort. A szabadon választható szöveget élesben is érdemes bemutatni, „elpróbálni” a versenyzőnek a felkészülés során mindjárt az osztálytársak előtt osztályfőnöki órán.

És zárásul még egy fontos dolog: a szaktanárok lelkiismereti és szakmai-elhivatottságbeli x-es órái azok, amelyeket tehetséges diákjaik felkészítésére fordítanak. Mondhatnánk, hogy ezek megszámlálhatatlanok és megfizethetetlenek... Ahogy Korzenszky Richárd atya, a zsűri egyik tagja találóan és szel-lemesen megfogalmazta: a jó tanár ellen nincs orvosság...

K Ö N Y V S Z E M L E

Dóra Zoltán, az anyanyelvfi

Dóra Zoltán váci nyugdíjas tanárnak, Lőrincz-díjas nyelvművelőnek immár ötödik kötete jelent meg, a címe: *Nyelvünkről, nyelvünkért*. Az előző négy könyve sorrendben a következők: *Milyen magas kilenc óra?*, *Nyelvápólo*, *Katedra nélkül*, *Nyelvemben élek*, *Anyanyelvünk tövisei és virágai*.

A legújabb kiadványának bevezetőjében Koltói Ádám lektor a következőképpen válaszol arra a kérdésre, hogy Ki Dóra Zoltán? Anyanyelvfi, azaz az anyanyelv fia, nyelvi ismeretterjesztő. Erről meggyőződhetünk azonnal, ha felütjük az ízlésesen szolid kiadványt, és elolvassuk először a fejezetcímeket: Helyesen!, A nevekről és helyesírásukról, Grammatika sacra, Vélemények, viták, könyvismertetések, Szavak és szólások. A munkát a nagyon hasznos tárgymutató zárja.

Aki tehát anynyelvünk világában kíván kalandozni, annak bátran ajánljuk ezt a 98 írást tartalmazó könyvet, még pontosabban anyanyelvi írások, cikkek gyűjteményét, ugyanis mindegyik megjelent már korábban a Váci Polgár újságban, az Édes Anyanyelvünk, illetve a Magyaritanítás folyóiratban, továbbá elhangzott a Tetten ért szavak műsorban.

A kötetnek két jellemzőjét kívánom ezúttal kiemelni: nagyon hasznosak és érdekesek a különböző etimológiákat, szófejtéseket tartalmazó írások, valamint a Grammatica sacra című egy-egyben olvasható igen fontos cikkek. Ezekből például megtudhatjuk, hogy mit jelent az egyházfi, a tiszteletes, a plébános és a káplán. Mi az oka annak, hogy tegező forma használatos az egyházi nyelvben? Elfogadja-e az egyház hivatalos szóként a paxolást? Létezik-e pünkösdszombat? Hogyan írjuk a görög katolikus szót? Egybe vagy külön? Mind izgalmas kérdés.

Dóra Zoltán vérbeli pedagógus, egyértelműen magyarul és hozza közelebb az anyanyelvi ismereteket a mindennapi nyelvhasználók számára. Íme, bizonyosságul egy részlet A férjhez ment a holding? című írásból:

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy holding. Szép fiatal nő volt, sok daliás legény járt utána, végül kérője is akadt. Férjhez ment, és ekkor a Váci Városfejlesztési Kft. nevet vette fel. Így kezdődhetne a mese a városunkban megalakult új intézményről. Legalábbis ezt sugallja az a híradás, amelyet a Váconline tett közzé. Ebből megtudhatjuk, hogy egy városi képviselő így fejtette ki véleményét: Váci Városfejlesztő Kft. elismert vállalatcsoport, leánykori nevén holding. Az idézett szövegrészben szereplő „leánykori név” kifejezés megérdemli, hogy tisztázzuk annak jelentését.

A szerző egy-egy írásában újonnan keletkezett alkalmi szavakat is bemutat, egy ilyenből következzék most egy részlet, a címe: Babaprojekt és magyiterrán.

Az FN Blog cikksorozata foglalkozik a Biatorbágyon divatba jött építkezési stílussal, amely mediterrán országokra jellemző. Két írással találkoztam ezek közül az interneten. Az első írás címe: Biatorbágy, „a magyiterrán” város. A magyiterrán szóalakban nem nehéz felfedezni a „magyar” és a „mediterrán” elemeket, amelyeknek az összerántásával keletkezett az összetétel. A cikksorozat második részében a tájba nem illő – a cikkíró szerint ízléstelen – biatorbágyi házakat „gagyiterránnak” minősíti. Ebben a szöveggyűlésben pedig a „gagy” az egyik alkotóelem.

Mindenkinek jó szívvel ajánlom figyelmébe Dóra Zoltán *Nyelvünkről, nyelvünkért* című, újabb nyelvi írásokat tartalmazó könyvét.

Minya Károly

ÖTLETTÁR

Rovatvezető: Raátz Judit (Gödöllő, Lovarda u. 28. 2100)

Koltói Ádám főiskolai tanár 16 éve zsűritag, zsűrielnök a Kossuth-szónokversenyeken. Ő készíti el a témajavaslatokat a kötelező beszédekre és a rögtönzésekre. Ezekből a javaslatokból közlünk néhányat, kollégáink felhasználhatják őket mind beszéd-, mind esszéírássra. (Szándékosan hagyjuk meg az ismétlődő témákat.)

Témajavaslatok a 2009. évi Kossuth-szónokversenyre

1. A mai idő(számítás) szerint:
„... sok a kettő, / de több az egy.”
Mire számíthatunk így a jövőben?
(Az idézet Kosztolányi: Költő a huszadik században című verséből való.)
2. Színház az egész világ.
Mi a mai fiatalok szerepe?
3. **Merre halad(jon) a médiamederbe terelt életünk?**
4. „A játszótársam, mondd, akarsz-e lenni” ...
...az elmagányosító világban?
5. Nagy úr a gén.
De hogy' legyek én?
6. „Különbözöm, tehát vagyok!”
(Ignotus: Olvasás közben)
És különb is legyek?
7. „...minden módon számon tartanak.”
(Kosztolányi: Beírtak engem...)
Egy „csepp” chip az életünk?

8. „Mi lesz veled, emberke?”
(Tudósíjóslat) **Az emberek robotolnak majd a robotoknak?**
9. „...miért nő a fű, hogyha majd leszárad?
Miért szárad le, hogyha újra nő...?”
(Babits: Esti kérdés)
– S így mi értelme?
10. Becsületszavunkra: becület szavunkra!
De hogyan?
11. **Eladó az egész világ – a hiúság vásárán?**
12. „A nap ne nyugodjék le haragotok fölött.”
(Szent Pál levele az Efezusiaknak 4.26)
Hogyan lehet ezt megvalósítani?
13. **Mi az erkölcsi parancsolatunk – hogy a fogyatékkal élők ne éljenek „fogyatékos” emberi méltósággal?**
14. Nincs mese – erőszak nélkül...
Mese nincs! Életkorkarikát?

Témajavaslatok a 2010. évi Kossuth-szónokversenyre

1. „Ki vagy, miért vagy... és kinek Szavára mozgasz? s végre mivé leszel?”
(Csokonai: Az ember, a poézis első tárgya)
2. „Eh! mi gondod a jövőre?
Eh! a múlttal mi közöd?”
(Arany János: A régi panasz)
3. „Ha mindig csak megértek,
hol maradok én?”
(Szabó Lőrinc: Az Egy álmai)
Hol vannak az együttérzés, a türelem, az önfeladás határai?
4. „Tenger a pénz, melyben elsülyed
Sok hajó: elv, jellem, becület.”
(Petőfi: Mit szól a bölcs?)
Hogyan mentsük meg a "süllyedő hajókat"?
5. „Gyermek vagyok, gyermek lettem újra”
(Petőfi: Szülőföldemen)
**Milyennek látom így (!) a világot?
Milyenné tenném így (!) a világot?**
6. „Ó, jaj, az út lélektől lélekig!”

- (Tóth Árpád: Lélektől lélekeig)
Hogyan lehet erre az útra rátalálni, ezen végigmenni?
7. „Nem mondtam el senkinek,
Elmondom hát mindenkinek.”
**Mit?
Légy titoknyitó!**
8. „A játszótársam, mondd, akarsz-e lenni” – bár „Nem játék a világ!”
(Kosztolányi: Akarsz-e játszani – Babits: Május huszonhárom Rákospalotán)
9. Színház az egész világ
Mi a mai fiatalok szerepe?
10. A Guttenberg-albumba (Vörösmarty)
„...nevedhez
Méltó emlékjelt akkoron ád a világ.”
Adott már?
11. **Mit követel a korhű hűség?**
12. **Mai kérdés: Többet erővel, mint ésszel?**
13. A szerelem vak.

- „Látva" nem lehet szeretni?
 14. Mára így alakult: Kicsi a világ, nagy az ember
 Vagy: „Még nem nagy az ember. / De képze-
 li...”?
 (Idézet: József A.: Ars poetica)

Témajavaslatok a 2011. évi Kossuth-szónokversenyre

1. Hungarikum a Humorunk?
2. Kegyes hazugság... Kegyes? Hazugság?
3. „Ne folyton-változótól reméld a dicsőséget”
 (Weöres Sándor: Ars poetica)
Mi a hagyomány szerepe mai világunkban?
4. „Tenger a pénz, melyben elsüllyed
 Sok hajó: elv, jellem becsület.”
 (Petőfi Sándor: Mit szól a bölcs?)
5. „A játszótársam, mondd, akarsz-e lenni” – bár
 „Nem játék a világ!”
 (Kosztolányi: Akarsz-e játszani
 Babits: Május huszonhárom Rákospalotán)
6. Van igazság?
7. Az ember természet(e)fölköti?
8. Mai kérdés: Többet erővel, mint ésszel?
9. Kétélű kard a nyelv. (Közmondás)
Bölcsen „forgatjuk”?

Témajavaslatok a 2012. évi Kossuth-szónokversenyre

1. Ellenfelem van, tehát én is ellenfél vagyok...
 Hogyan lehet meggyőzni vagy legyőzni –
 önmagamat is?
2. „Nem élhetek illúziókból. Nélkülük sem.”
 (Forbáth Imre: Aforizmák)
**Mire képesek, illetve képtelenek az ábrándké-
 pek?**
3. „Humortalannak lenni annyi, mint emberiet-
 lennek lenni.”
 (Kosztolányi Dezső: Humor és írás)
**Hu-morgás, hu-morizálás, humorizálás...
 Melyik „emberiesebb”?**
4. „Különbözöm, tehát vagyok.”
 (Ignotus: Olvasás közben)
Hasonlítok, tehát nem vagyok?
5. Nincs gyötrelmesebb a lelkiismeret-
 furdalásnál.
**Megroppant vagy megtisztít ez a szenve-
 dés?**
6. Megvan a dolgoknak a maguk mértéke.
 (Latin mondás)
**Mértékkel vagy „mérték-telenül” változik
 ez napjainkban?**

15. **Miért virtuskodik velünk a virtuális?
 (Vagy: Virtuális világgá megyünk?)**
16. Tiszteletem, tisztelet!
Változik-e a címzett, a cél, a tartalom?

10. „Miért legyen én tisztességes? Kiterítenek
 ügyis!
 Mért ne legyen tisztességes! Kiterítenek ügy-
 is.”
 (József Attila: Két hexameter)
11. Az első szavam ma is a „javam”?
12. „Gyermek vagyok, gyermek lettem újra”
 (Petőfi Sándor: Szőlőföldemen)
**Milyennek látom így (!) a világot?
 Milyenné tenném így (!) a világot?**
13. Mit követel a korhű hűség?
14. Virtuális világgá megyünk?
15. Babonáság bolondság?
16. „Ó, jaj, az út lélektől léleki!”
 (Tóth Árpád: Lélektől léleki)
 Hogyan lehet erre az útra rátalálni?

7. „A divat kegyetlen úr, utadban áll, hogy ne
 tudd meglátni az örök értékűt.”
 (Jean Renoir: Apám, Renoir)
Hogyan lehet „kikerülni”?
8. „Az egyén rész, avval a nagyási hóborttal,
 hogy egész.”
 (Osvát Ernő: Az elégedetlenség könyvéből)
**Önbizalomban önhittség, önhittségben ön-
 bizalom?**
9. „S az ember célja e küzdés maga.”
 (Madách Imre: Az ember tragédiája, XIII. szín)
 Ez ma már nem „dopingszer”?
10. A játszótársam, mondd, akarsz-e lenni” – bár
 „Nem játék a világ!”
 (Kosztolányi: Akarsz-e játszani
 Babits: Május huszonhárom Rákospalotán)
11. „Ne a folyton-változótól reméld a dicsőséget”
 (Weöres Sándor: Ars poetica)
 Mi a hagyomány szerepe életünkben?
12. Kegyes hazugság...
Kegyes? Hazugság?

13. „A legszebb, amit átélhetünk, a dolgok titok-
zatossága.”

(Einstein)

A felfedés (már) nem boldogít?

14. A megbocsátás nem önfeladás?

15. Mindig hiú szándék hiúnak lenni?

Avagy: Mit „vegyünk” és mit ne a hiúság vá-
sárán?

Témajavaslatok a 2013. évi Kossuth-szónokversenyre

1. „...*mi sem természetesebb, hogy engedelmes-
kedett a hívásnak.*”

(Thomas Mann: Mario és a varázsló)

A média médiumai vagyunk?

2. A játszótársam, mondd, akarsz-e lenni” – bár
„Nem játék a világ!”

(Kosztolányi: Akarsz-e játszani

Babits: Május huszonhárom Rákospalotán)

3. „*az Ős vagyok, mely sokasodni foszlik:
apám- s anyámmá válok boldogan*”

(József Attila: A Dunánál)

**Hogy ne legyenek ékek a nemzedékek kö-
zött? - !**

4. „Nem élhetek illúziókból. Nélkülük sem.”

(Forbáth Imre: Aforizmák)

**Mire képesek, illetve képtelenek az ábránd-
képek?**

5. „Különbözöm, tehát vagyok.”

(Ignotus: Olvasás közben)

Hasonlítok, tehát nem vagyok?

6. Megvan a dolgoknak a maguk mértéke.

(Latin mondás)

7. „*A legszebb, amit átélhetünk, a dolgok titokza-
tossága.*”

(Einstein)

A felfedés (már) nem boldogít?

8. Tisztességes hazugság nem vétek.

(Közmondás)

9. Nem menekvés a kegyes hazugság?

A rögtönzés javasolt témái 2009.

1. Merre halad(jon) a médiamederbe terelt életünk?

2. Nagy úr a gén. De hogy' legyenek én?

3. „...*minden módon számon tartanak.*”

(Kosztolányi D.: Beírtak engem...)

Egy „csepp” chip az életünk?

4. Nincs mese erőszak nélkül...
Mese nincs! Életkorkarikát?

5. „Állatbarátok figyelmébe: az ember is ember!”

(Feleki László)

6. Jancsi és Juliska helyett playboy és playmate?

7. Mai kérdés: Többet erővel, mint ésszel?

8. A tánc már nem románc?

9. Mikulás és Télapó – „két” jó barát?

10. Miniországban megasztárok?

11. A show-bálványok miatt sóbálvánnyá válunk?

12. Bulvárfogságban élünk?

13. Jobb az após, mint az anyós?

(Anyósvicce van, apósvicce nincs...)

14. Mobil(i) kell a gyerekeknek? - !

15. Király a retró(n)?

16. Így közlekedünk...
Autonóm autósok?

17. Akinek nem piercinge, ne vegye magára!

18. Mire való a borraival?

(Átváltozás: borraival – hálapénz – kenőpénz –
paraszolvencia...)

A rögtönzés javasolt témái 2009.

„Testes” témák

1. Erőleves a nyakleves?

2. Mi után kapna két kézzel?

(Vagy: Mire fáj a foga?)

3. Miből lóg ki a lóláb?

4. Mi jön ki a könyökén?

5. Mit enged el a füle mellett?

6. Mi jár annak, akinek eljár a szája?

7. Mi csípi a szemét?

8. Mit mond annak, aki hasban vállal sodik?

9. Mit kéne fenekestül felforgatni?

10. Baj, ha beadja olykor az ember a derekát?

Rögtönzés javasolt témái 2010.

1. Virágszál vagy virágcsokor a kedves-
nek/kedvestől?

2. Puskáztam, s bakot löttem...
3. Álomhacker a vekker?

4. Babonáság bolondság?

5. Hogyan készüljünk a „menyébéli”/”vőállású” sze-
repre?

6. Kire üssön (majd) a gyerek?

7. Mit tegyünk az „idejétmúlt” szerelmes levelekkel?

8. Ki lehetne ma nagyobb celeb: Lúdas Matyi, János
vitéz vagy Toldi Miklós?

9. Jól beugrattak...
10. Mit mondana Lucullus a diákmenzán?
11. Miért „férfiműfaj” a viccmesélés?
12. Mai jövőjós a bankkártyavető?
13. Mi legyen a legújabb hungarikum?
14. Madarat tolláról, embert kutyájáról...
15. Sötétben is lehet lámpaláza az embernek?
16. A zsebpénz nem boldogít?
17. A szomszéd rétje miért zöldebb?
18. Ha én gazdag lennék...

19. Mulassunk vagy bulizzunk?
20. Lustaság fél egészség?
21. Modern idő: internetes kommandálás?
22. Összetévesztettek/összetévesztettem valakivel...
23. Hogyan lehet megszéldíteni a „zöld szemű szörnyet”?
24. Fussak a divat után?
25. A távirányító urai vagy szolgálai vagyunk?
26. Jövőkép: leánykérés helyett legénykérés?
27. Letye-petye – egye fene?!

Rögtönzésre javasolt témák I. 2011.

1. Szembejön a hasonmása: mit mondana neki?
2. Bankkártyából is lehet jósolni?
3. Babonaság bolondság?
4. Virtuális világgá megyünk?
5. Hogyan készüljünk a „mennyei”/”vőállású” szerepre?
6. Kire üssön majd a gyerek?
7. A szomszéd rétje miért zöldebb?
8. Puskáztam, s bakot lőttem...
9. Lennék-e űrturista?
- 10.. Szívesen ad(na)-e, kap(na)-e kézcsókot?

11. Vannak-e még boszorkányok?
12. Merre járna ma – álruhában – Mátyás király?
13. A siker ura a frizura?
14. Lehet-e papírsepi keszkenő?
15. Hungarikum a humorunk?
16. Milyen madáré a pletykafészek?
17. Már nem szokás a kacsintás?
18. Borralalóvilágban élünk?
19. Az első szavam ma is a „javam”?
20. Leánykérés helyett legénykérés?

Rögtönzésre javasolt témák II.

MELYIK „VAGY”

1. Virágszál vagy virágcsokor?
2. Népdal vagy sláger?
3. Kutya vagy macska?
4. Keringő vagy roki?
5. Részvétel vagy győzelem?
6. Álom vagy valóság?
7. Együtt járás vagy jegyben járás?
8. Após vagy anyós?

9. Pörkölt vagy pizza?
10. Szőke vagy barna?
11. Dávid vagy Góliát?
12. Születésnap vagy névnap?
13. Viccmesélő vagy vicchallgató?
14. Mosoly vagy kacaj?
15. Suli vagy buli?
16. Most vagy soha?

Rögtönzésre javasolt témák 2012.

I. Lehet-e olimpiai bajnok?

1. aki *elveti* a súlykot?
2. aki versenyt *fut* az idővel?
3. aki egy témán *lovagol*?
4. aki bakot *lő*?
5. aki legény a *gáton*?
6. aki az ár ellen *úszik*?
7. aki mindenkit *kicselez*?
8. aki *kiugrik* a bőréből?
9. aki mindig *kardoskodik*?
10. akivel egy csónakban *evezünk*?
11. aki cipőt *bokszol*?
12. aki *szájkaratézik*?

II. Nagyjaink mai szerepben

Lehetne-e:

13. biztonsági őr Toldi Miklós?
14. adóbehajtó Lúdas Matyi?
15. magánnyomozó Mátyás király?
16. celeb János vitéz?
17. polgárőr Csínom Palkó?

18. postás Mikes Kelemen?

III.

19. A fényképem és én... Összeillő páros?
20. Puskáztam, és (majdnem) bakot lőttem...
21. Új tehetségkutató: Maradj ki a tévéből!
22. Kelengye legyen-e?
23. Nincs mese: Csak golyámese?!
24. Mit ér az élet mobil nélkül?
25. Már édes a show is?
26. Mai életmód: Túra helyett klaviatúra?
27. Virtuális világgá megyünk?
28. Babonaság bolondság?
29. Ebadta helyzet: Kutyaszorítóban vagyunk?
30. Ha én anyós/após leszek...
31. Mai kérdés: Többet erővel, mint ésszel?
32. Pálinkafesztivál, lecsófesztivál, borfesztivál... Végigjárjuk?
33. Egy tudja: sötét, kettő tudja: homály, három tudja: világos.
34. Legénybúcsúztató / Leánybúcsúztató
35. Álomhacker a vekker?

Rögtönzésre javasolt témák 2013.

1. „Mobilizom, tehát vagyok.” – Ez korunk vezérelve?
2. „Színház az egész világ...” – Színészkedünk is?
3. Robotgép, intelligens mosópor, okostelefon...
Az ember már csak „kisinas”?
4. Celebek harmincadjára került a média?
5. Díszhal, díszmadár után díszkutya?
6. Bankkártyából is lehet jósolni?
7. Babonáság bolondság?
8. „Internető”... Virtuális világgá megyünk?
9. Borralaló, hálapénz, jatt – a lényeg maradt?
10. Te... Te... terjed a tegezés
Pertutira megyünk?
11. Bezárt a bánya. Hol dolgozzon a hét törpe?
12. „A vonat késik.” – Új szállóige?
13. A pletyka maga az ember?
14. Az izompacsirta mára izompáva lett?

Nagyjaink mai szerepben

Lehetne-e:

15. Biztonsági őr Toldi Miklós?
16. Adóbehajtó Lúdas Matyi?
17. Magánnyomozó Mátyás király?
18. Postás Mikes Kelemen?

Állatian emberi közmondások:

19. Előbb tojik a tyúk, aztán kotkodál.
20. A kakas is ír a szemétdombján.
21. A farkas a szórét elhányja, a természetét soha.

Témák a múlt idő „főkjából”:

22. Ne írj levelet, küldj sms-t! (2002)
23. A nemtudás fájának is lehet gyümölcse? (2003)
24. Szinglinek érzem, oh Ádám, magam! – Az új nő-ideál? (2004)
25. Higgyek a horoszkópénak? (2006)
26. Anyaszülten vagy „plasztikaszültén” szép az ember? (2007)

PÁLYÁZATI KIÍRÁS Takács Etel-díjra

A Takács Etel Pedagógiai Alapítvány Kuratóriuma pályázatot ír ki a 2014-ben alapított Takács Etel-díjra. A díj annak adományozható, aki a *magyartanári gyakorlat* vagy a *neveléstudományi kutatás* vagy a *pedagógiai innováció* területén a névadó szellemiségéhez és munkásságához méltó teljesítményt ért el; tevékenysége illeszkedik a névadó szakmai munkásságának valamelyik ágához (elsősorban a magyar nyelvtan tanításához, az anyanyelvi tantárgy-pedagógiához, a tantervelmélethez, a didaktikához, a programozott oktatás mai értelmezéséhez).

A díjra intézmények (pl. iskolák, kutatóhelyek), szakmai szervezetek (pl. Magyar Tanárok Egyesülete), civil egyesületek (pl. szülői szervezetek, Magyar Pedagógiai Társaság) tehetnek **személyi javaslatot**. A javaslat kiterjedhet a pályájuk aktív szakaszában lévő szakemberek munkájának elismerésére, és életműdíj adományozására is. A díjat évente egy vagy két személy kaphatja.

A javaslatokat **2015. április 30-ig** kell eljuttatni a Takács Etel Pedagógiai Alapítvány címére elektronikus és postai úton. (1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27, Kempf Katalin, takacsetel@gmail.com, 36-1-461-45-80)

A felterjesztés tartalmazza

- a jelölt személyi adatait,
- szakmai életrajzát,
- a javaslattevő értékelő véleményét.

A magyartanári gyakorlat díjazását javasoló felterjesztés kiemelt szempontjai lehetnek:

- a magyar nyelvtan eredményes tanítása,
- differenciált pedagógiai gyakorlat, különös tekintettel az oktatási esélyegyenlőtlenség csökkentésére.

A neveléstudományi kutatáshoz kapcsolódó felterjesztés során

- az oktatáselméleti és a tantárgy-pedagógiai munkásság élvezhet elsőbbséget.

A pedagógiai innováció terén elsősorban

- a magyar nyelv tanítását is befolyásoló, a tanulókat és a tanárokat is pozitívan érintő, személyközpontú megoldások érdemelhetnek figyelmet.

A felterjesztéshez csatolható bármilyen dokumentum, amely hitelt érdemlően bizonyítja a jelölt kiválóságát (pl. önreflexió, reflexió az oktatási tapasztalatokra; videófelvétel tanítási órá(k)ról; kutatási produktumok, a kiírásban preferált témakörökhöz kapcsolódó publikációk jegyzéke; innovációs termékek).

A díjátadásra a **pedagógusnaphoz** kapcsolódó szakmai program keretében az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karán, a Takács Etel-teremben kerül sor. Az alapítvány kuratóriuma a díjazottaknak emléklapketet és oklevelet, illetve pénzjutalmat adományoz.

Budapest, 2015. január 30.

A Takács Etel Pedagógiai Alapítvány
Kuratóriuma

ÉRTÉKES ÉS SZÉP KÖNYVEK!

TREZOR KIADÓ

1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

Telefon/fax: 363-0276 * E-mail: trezorkiado@t-online.hu

Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

Az alábbi könyvek megrendelhetők levélben, telefonon, telefaxon vagy elektronikus postán, illetve hétfőtől péntekig 9–16 óra között (előzetes telefon egyeztetés alapján) személyesen is megvásárolhatók a fenti címen.

A MAGYAR NYELV KÖNYVE

Szerkesztette: A. Jászó Anna
24 cm, 824 oldal, ára 3780 Ft

ÚJ UTAK AZ ANYANYELVI NEVELÉSBEN ÉS A PEDAGÓGUSKÉPZÉSBEN (Tanulmányok)

24 cm, 172 oldal, ára 2415 Ft

A SZÓKÉPEK ÉS A SZÓNOKI BESZÉD

Retorikai tanulmányok és a 6. Kossuth-szónokverseny anyaga.

24 cm, 284 oldal, ára 2520 Ft

Demeter Katalin: ÉRTÉKŐRZÉS (Tanulmányok)

20 cm, 192 oldal, ára 2520 Ft

Hegedüs Géza: VILÁGIRODALMI ARCKÉPCSARNOK I-II.

200 külföldi író portréja Homérosztól Dürrenmattig.

Két kötet, 24 cm, 764 oldal, ára kötve, védőborítóval 1562 Ft

Hegedüs Géza: AZ EURÓPAI GONDOLKODÁS ÉVEZREDEI

24 cm, 288 oldal, ára kötve, védőborítóval 625 Ft

Hegedüs Géza: A SZÉPIRODALOM MŰFAJAI

24 cm, 168 oldal, ára kötve, védőborítóval 750 Ft

Marshall McLuhan: A GUTENBERG-GALAXIS

A tipográfiai ember létrejötte

24 cm, 332 oldal, ára kötve, védőborítóval 3920 Ft

L. Sz. Vigotszkij: GONDOLKODÁS ÉS BESZÉD

24 cm, 420 oldal, ára kötve, védőborítóval 2900 Ft

Hegedüs Géza: A HALHATATLAN HAMISJÁTÉKOS

Színes, szórakoztató, rövid művelődéstörténeti írások. 21 cm, 152 oldal, ára 448 Ft

Benczik Vilmos: JEL, HANG, ÍRÁS

Adalékok a nyelv medialitásának kérdéséhez

24 cm, 287 oldal, ára 2310 Ft

Benczik Vilmos: NYELV, ÍRÁS, IRODALOM

kommunikációelméleti megközelítésben

24 cm, 332 oldal, ára 2240 Ft

CS. NAGY-TANKÖNYVCSALÁD: elsőtől nyolcadikig... és tovább!

TREZOR KIADÓ, 1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

Telefon/fax: 363-0276

E-mail: trezorkiado@t-online.hu * Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

A könyvek megrendelhetők postai szállításra levélben, telefonon, telefaxon vagy elektronikus postán, illetve előzetes telefonos egyeztetés alapján személyesen megvásárolhatók a fenti címen.